

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ :ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Τίτλος εργασίας:
**Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών. Η νομολογία στα
ελληνικά δικαστήρια (919 ΑΚ). Συμπεράσματα**

Πτυχιακή εργασία του
Δημήτρη Μαυρομάτη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια :

Ελένη Κουρούβανη

ΠΑΤΡΑ 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών, όπως και κάθε άλλη γενική νομοθετική ρήτρα, καλύπτει την εύλογη αδυναμία του νομοθέτη να θεσπίσει νομοθετικούς κανόνες οι οποίοι να μπορούν να προβλέψουν τις απεριόριστες περιπτώσεις ανθρώπινων συμπεριφορών και πρακτικών. Η θέσπιση και η λειτουργία των γενικών ρητρών έχει παλαιότατη προέλευση και συνέβαλλε στον εκσυγχρονισμό του Δικαίου.

Τα χρηστά ήθη έχουν δυναμικό περιεχόμενο με την έννοια ότι δεν έχουν πάγιο περιεχόμενο αλλά μεταβάλλονται κατά χρονική περίοδο, κατά τόπο καθώς επίσης και ανάλογα με τις διάφορες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Η ρήτρα των χρηστών ηθών δεν έχει αποκτήσει στη θεωρία κάποιο ακριβές περιεχόμενο, ούτε καθορίζεται από τον ορισμό της (ο οποίος καταλήγει σε ταυτολογία), αλλά από το περιεχόμενο που κάθε φορά τα δικαστήρια δίνουν στην έννοια της. Για αυτό τον λόγο ο δικαστής πρέπει να κρίνει και να δίνει λύσεις σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση χωρίς προσκόλληση στο γράμμα του νόμου αλλά σύμφωνα με το πνεύμα του. Πηγή για τον καθορισμό της έννοιας των χρηστών ηθών αποτελεί η επικρατούσα κοινωνική ηθική και οι περί δικαίου αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού και έμφορος ανθρώπου. Το πεδίο εφαρμογής τους είναι ευρύτατο αφού η έννοια αυτή διατρέχει όλο το Αστικό Δίκαιο καθώς και θεμελιώδεις κανόνες του Συντάγματος, του Δικονομικού Δικαίου και του Ποινικού Δικαίου.

Στην εργασία αυτή ερευνήθηκαν οι δικαστικές αποφάσεις που ερμήνευσαν τη διάταξη του άρθρου 919 ΑΚ σύμφωνα με την οποία «Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο στα χρηστά ήθη οφείλει να τον αποζημιώσει».

Στο ερευνητικό κομμάτι θα παρατεθεί νομολογία των δικαστηρίων όπου θα αφορούν περιπτώσεις όπως : πρακτικές τραπεζών αντίθετες στα χρηστά ήθη, καταγγελίες επιχειρήσεων για απόσπαση υπαλλήλων από ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, απόσπαση πελατών με αθέμιτο τρόπο, καταχρηστική πρακτική και λειτουργία επιχειρήσεων με δεσπίζουσα θέση στην αγορά, παροχές αναληθών πληροφοριών με αποτέλεσμα πρόκλησης ζημιάς ενός ατόμου με σκοπό την επίτευξη κάποιου περιουσιακού οφέλους, αμελείς συμπεριφορές που γεννούν αδικοπραξίες και τέλος περιπτώσεις από δημοσιεύσεις τύπου ή τηλεοπτικών εκπομπών οι οποίες έθιξαν την τιμή, την υπόληψη και την προσωπικότητα κάποιων ανθρώπων.

Έτσι καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κατανόηση του περιεχόμενου των

χρηστών ηθών είναι πιο προσεγγίσιμο μέσα από την νομολογία των δικαστηρίων και αποδεικνύεται ότι η ρήτρα αυτή είναι ένα επαρκές και κατάλληλο εργαλείο για την συμπλήρωση των κενών του νόμου.

Πίνακας περιεχομένων

Α΄ Κεφάλαιο - Θεωρητική προσέγγιση

- 1.1. Εισαγωγή (σελ. 6/8)
- 1.2. Έννοια και λειτουργία των γενικών ρητρών (σελ. 9/11)
- 1.3. Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών (σελ.12/13)
- 1.4. Πεδίο εφαρμογής της γενικής ρήτρας των χρηστών ηθών (σελ. 14/16)
- 1.5. Ιστορική ανασκόπηση των χρηστών ηθών (σελ. 17/18)
- 1.6. Η ρήτρα του άρθρου 919 ΑΚ ειδικότερα (σελ. 19/20)

Β΄ Κεφάλαιο – Νομολογιακή επεξεργασία (ερμηνεία και εφαρμογή) της ρήτρας των χρηστών ηθών.

1. Χρηστά ήθη και αθέμιτος ανταγωνισμός.
 - 1.1. Υπ' αριθμ. 2692/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (σελ 22/23)
 - 1.2. Υπ' αριθμ. 1538/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (σελ 24/26)
2. Καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης στην αγορά.
 - 2.1 Υπ' αριθμ. 4546/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (σελ. 27/28)
 - 2.2. Υπ' αριθμ.8119/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (σελ. 29/33)
3. Αθέμιτες συναλλακτικές πρακτικές που προσκρούουν στα χρηστά ήθη.

3.1. Υπ' αριθμ. 102/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Χαλκίδας (σελ 34/36).

3.2. Υπ' αριθμ. 380/2008 απόφαση του Άρειου Πάγου (σελ. 37/38)

3.3. Υπ' αριθμ. 1199/2009 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης (σελ. 39/40)

4. Οριοθέτηση της αστικής ευθύνης του τύπου μέσω της ρήτηρας των χρηστών ηθών.

4.1 Υπ' αριθμ.853/2008 απόφαση του Άρειου Πάγου (σελ. 41/43)

4.2 Υπ' αριθμ.167/2008 απόφαση του Άρειου Πάγου (σελ. 43/48)

4.3 Υπ' αριθμ. 256/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου (σελ. 49/30)

4.4 Υπ' αριθμ. 391/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θηβών (σελ. 54/58)

4.5 Υπ' αριθμ. 311/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου (σελ. 59/62)

5. Τραπεζική πρακτική αντίθετη στα χρηστά ήθη.

5.1. Υπ' αριθμ. 1083/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου (σελ. 63/64)

5.2. Υπ' αριθμ. 753/2009 απόφαση του Εφετείου Πειραιά (σελ. 65/66)

Γ' Κεφάλαιο – Συμπεράσματα.

1. Γενικά συμπεράσματα (σελ.67/68)

2. Ειδικά συμπεράσματα (σελ 69/73)

3. Βιβλιογραφία (σελ 74)

Α΄ Κεφάλαιο – Θεωρητική προσέγγιση.

1.- Εισαγωγή

Ο τίτλος της παρούσης πτυχιακής εργασίας : «Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών (919 ΑΚ). Έρευνα της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων. Συμπεράσματα», καθορίζει από μόνος του τις ακριβείς διαστάσεις του υπό πραγμάτευση θέματος.

Στη παρούσα εργασία εξετάστηκε με ποιο τρόπο λειτούργησαν οι γενικές ρήτρες από τις πρώτες γνωστές νομοθεσίες μέχρι σήμερα. Ποιές ειδικότερα ανάγκες υπαγόρευσαν τη θέσπιση τους. Οι ανάγκες αυτές που αφορούσαν την εύλογη αδυναμία του νομοθέτη να θεσπίσει κανόνες νομοθετικούς προβλέποντας το άπειρο των συναλλακτικών συμπεριφορών και πρακτικών, ισχύουν **απαράλλαχτα** και σήμερα. Για αυτό το λόγο η παρουσία των γενικών ρητρών στις νομοθεσίες είναι **αδιάλειπτη** μέχρι σήμερα.

Οι γενικές ρήτρες θεωρήθηκε ότι καλούνται να καλύψουν τα **εκούσια κενά νόμου** τα οποία κατέλειπε ο νομοθέτης (έχοντας επίγνωση ότι είναι αδύνατη η πρόβλεψη και ρύθμιση των πιθανών στο μέλλον ανθρώπινων συμπεριφορών και πρακτικών). Τα κενά αυτά καλείται να καλύψει ο εφαρμοστής του δικαίου (δικαστής).

Περαιτέρω επιχειρήθηκε ιστορική αναδρομή στους λόγους που γέννησαν την ανάγκη θέσπισης των γενικών ρητρών και στο τρόπο λειτουργίας τους και ειδικότερα επιχειρήθηκε αναδρομή στην αρχαία ελληνική, ρωμαϊκή και βυζαντινή νομοθεσία. Διαπιστώθηκε ότι η θέσπιση και η ολοένα ευρύτερη εφαρμογή των γενικών ρητρών ακολούθησε και ήταν συνέπεια της μεταβολής των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν σε κάθε συγκεκριμένο τόπο και χρονική περίοδο. Όσο οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες γίνονταν συνθετότερες και πολυπλοκότερες, τόσο ευρύτερα θεσπίζονταν και εφαρμόζονταν οι γενικές ρήτρες.

Ερευνήθηκε επίσης (ορθότερα : τέθηκε ο προβληματισμός) αν η θέσπιση στη νομοθεσία και η χρησιμοποίηση των γενικών ρητρών ήταν πάντοτε προς το γενικό συμφέρον ή όχι, αν οι γενικές ρήτρες συνετέλεσαν στην ορθότερη απονομή του δικαίου και τέλος αν η, κατ' ανάγκην, γενικότητα του περιεχομένου τους έδινε λαβή σε αυθαίρετη ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου.

Εξετάσθηκε και αναλύθηκε ειδικότερα το εννοιολογικό περιεχόμενο της γενικής ρήτηρας των χρηστών ηθών. Διαπιστώθηκε ότι μολονότι η ρήτρα των χρηστών ηθών απαντάται συχνά σε νομοθετικά κείμενα και σε δικαστικές αποφάσεις, εντούτοις η έννοια της δεν απέκτησε στη θεωρία σαφώς οριοθετημένο και ακριβές περιεχόμενο. Η ανάγκη λοιπόν οριοθέτησης και σαφούς καθορισμού του περιεχομένου και των ορίων της ρήτηρας των ηθών, προσδίδει ιδιαίτερη αξία σε κάθε εργασία που αντικείμενο της είναι η εξέταση της ρήτηρας αυτής.

Οι καινούργιες οικονομικές συνθήκες κατέστησαν αναγκαία την εισαγωγή νομοθεσίας για τη ρύθμιση και τον έλεγχο του ανταγωνισμού, των μονοπωλίων, τη μεταφορά κεφαλαίων κλπ. Σε κάθε τέτοια νομοθεσία που η εξαντλητική περιπτώσιολογία των ενδεχόμενων και μη προβλέψιμων συμπεριφορών και πρακτικών είναι αδύνατη (και ως εκ τούτου υφίστανται κενά νόμου), ο νομοθέτης αισθάνεται την ανάγκη (για να καλύψει τα κενά αυτά) να θεσπίσει την έννοια των χρηστών ηθών ώστε να δώσει στο δικαστή το νομοθετικό έρεισμα να κρίνει και να δώσει λύσεις σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση χωρίς προσκόλληση στο γράμμα του νόμου, αλλά σύμφωνα με το πνεύμα του.

Κατ' ανάγκη η θεωρητική προσέγγιση θα είναι ελλιπής αφού οι εκάστοτε νέες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες και ηθικές αντιλήψεις μεταβάλλονται. **Δεν μπορεί λοιπόν η θεωρία να προσδιορίσει με ακρίβεια αυτό το οποίο δεν μπορεί να προβλέψει και άρα δεν γνωρίζει.**

Για αυτό το λόγο κάθε ορισμός της έννοιας των χρηστών ηθών που δόθηκε μέχρι σήμερα (ακόμη και αυτός της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου), ουσιαστικά κατέληξε σε ταυτολογία.

Το περιεχόμενο της έννοιας των χρηστών ηθών, δυναμικό όπως προαναφέραμε, μόνο μέσα από τη νομολογιακή του επεξεργασία μπορούμε να το προσεγγίσουμε. Με άλλα λόγια μόνο η νομολογία των δικαστηρίων μας διαφωτίζει και μας δίνει συγκεκριμένες απαντήσεις στο ερώτημα ποια συμπεριφορά και συναλλακτική πρακτική συμβαδίζει ή είναι εναντίον των χρηστών ηθών.

Επειδή ακριβώς η θέση μας είναι ότι μόνο διαμέσου της νομολογίας των δικαστηρίων μπορεί να προσεγγίσει κανείς με ακρίβεια το περιεχόμενο των χρηστών ηθών, για αυτό στη παρούσα εργασία αφιερώσαμε το μεγαλύτερο μέρος της στην εξέταση της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων.

Το υλικό που συγκεντρώθηκε εντάχθηκε σε ομάδες, ανάλογα με το

αντικείμενο της διαφοράς. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη πρόσφατη νομολογία και στις δικαστικές αποφάσεις που κλήθηκαν να δώσουν λύσεις σε θέματα δυσχερή και που συγκίνησαν τη κοινή γνώμη (ναυάγιο Σαμίνα, ζητήματα που εμπίπτουν στο νόμο περί ευθύνης του Τύπου κλπ) και κυρίως σε θέματα που αφορούσαν σε εμπορικές και επιχειρηματικές διαφορές με σοβαρό οικονομικό διακύβευμα.

Τέλος σε ιδιαίτερη ομάδα εντάχθηκαν διαφορές, ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, τραπεζών με πελάτες τους. Η εργασία περατώνεται με το κεφάλαιο των συμπερασμάτων που εξήχθησαν από την επισκόπηση της νομολογίας.

2.- Έννοια και λειτουργία των γενικών ρητρών.

Πολλές φορές η νομοθεσία περιέχει γενικές έννοιες οι οποίες, προκειμένου να γίνει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμογή του νόμου, πρέπει να εξειδικευτούν και να καθορισθεί με σαφήνεια και ακρίβεια το περιεχόμενό τους. Τέτοιες γενικές έννοιες συνιστούν λ.χ. οι αναφορές του νόμου λ.χ. ότι «οι συμβάσεις εκτελούνται σύμφωνα με τα χρηστά ήθη και τη καλή πίστη», «απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος» κλπ.

Οι γενικές αυτές έννοιες που το περιεχόμενό τους χρήζει εκάστοτε εξειδίκευση, ονομάζονται γενικές ρήτρες ή αόριστες νομικές έννοιες. Κάθε νομοθεσία επειδή δεν μπορεί να προβλέψει κάθε πιθανή περίπτωση ανθρώπινης συμπεριφοράς, περιέχει γενικές ρήτρες και αόριστες νομικές έννοιες ώστε να εναπόκειται στον εφαρμοστή του νόμου (δικαστή) να εξειδικεύει εκάστοτε το περιεχόμενό τους.

Η εξειδίκευση αυτή του περιεχομένου των γενικών ρητρών δεν είναι αυθαίρετη, ούτε ο δικαστής είναι ανεξέλεγκτος στο δικαιοδοτικό έργο του. Η εξειδίκευση και ο καθορισμός του νοήματος των γενικών ρητρών σε κάθε κρινόμενη περίπτωση γίνεται με εφαρμογή κάποιων κριτηρίων τα οποία λαμβάνονται και αναγνωρίζονται ως πρόσφορα από την έννομη τάξη.

Το απειράριθμο της ανθρώπινης συμπεριφοράς και η αδυναμία εκ των προτέρων πρόβλεψης της, κατέστησαν αναγκαία την ύπαρξη στην νομοθεσία των γενικών ρητρών, ώστε η νομοθεσία να καλύπτει κάθε περίπτωση και να δίνει λύσεις χωρίς να υφίσταται αρνησιδικία και κυρίως οι λύσεις της να είναι σύμφωνες με το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Δεν υπάρχει νομοθεσία –ακόμη και οι πιο πρώιμες- η οποία δεν περιέχει γενικές ρήτρες και αόριστες νομικές έννοιες οι οποίες χρήζουν εκάστοτε, ανάλογα δηλαδή με τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες και τις περί ηθών αντιλήψεις, εξειδίκευση του περιεχομένου τους(. Ακόμη και ο Μωσαϊκός νόμος περιείχε αόριστες έννοιες και γενικές ρήτρες που το περιεχόμενό τους δεν ήταν άμεσα φανερό σε πρώτη ανάγνωση και χρειαζόταν εξειδίκευση και καθορισμός συγκεκριμένου του περιεχομένου τους. Λ.χ. στη γενική προτροπή των Δέκα Εντολών : «Τίμα το πατέρα σου και τη μητέρα σου», δεν είναι άμεσα φανερό και γνωστό το περιεχόμενό της. Δηλαδή δεν αναφέρεται στο νόμο αυτό ποια συγκεκριμένη συμπεριφορά συνιστά τιμή προς τους γονείς μας και ποια όχι. Αν π.χ. υποθεθεί ότι η

υπακοή του τέκνου στις εντολές του πατρός του περιποιεί τιμή στο πατέρα, η άρνηση υπακοής του τέκνου σε εντολή μη πρόσφορη ή οικονομικά καταστροφική ή ασύμφορη του πατρός του, σημαίνει ότι το τέκνο -που παρέβη την εν λόγω εντολή- δεν τιμά το πατέρα του ; Στις περιπτώσεις αυτές καλείται ο εφαρμοστής του δικαίου να δώσει λύση εξειδικεύοντας το περιεχόμενο του γενικού κανόνα και με την απόφαση του να καθορίσει αν η συγκεκριμένη συμπεριφορά εκφεύγει ή μη των ορίων του νόμου.

Η ακριβής έννοια των γενικών ρητρών δεν είναι πάντα σταθερή και αναλλοίωτη. Η έννοια και το περιεχόμενο τους εξαρτάται από τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Παραδείγματος χάριν η έννοια της γενικής ρήτρας του «ισχυρού κλονισμού της έγγαμης σχέσης» δεν ήταν η ίδια στο παρελθόν όπως είναι σήμερα. Ένα χαστούκι ενός βοσκού προς τη γυναίκα του προπολεμικά εθεωρείτο δεν συνιστούσε ισχυρό κλονισμό της έγγαμης σχέσης του και δεν ίδρυε λόγο διαζυγίου, σήμερα όμως θεωρείται ότι πληροί το περιεχόμενο της έννοιας «ισχυρός κλονισμός έγγαμης σχέσης» και αποτελεί λόγο διαζυγίου.

Στις περιπτώσεις που στην νομοθεσία συναντάμε γενικές ρήτρες που το περιεχόμενο τους χρήζει εξειδίκευσης, τότε λέμε ότι υφίσταται εκούσιο κενό νόμου. Τα κενά αυτά του νόμου συμπληρώνονται από τον εφαρμοστή του δικαίου (δικαστή) ο οποίος έτσι εκτός από δικαστής καθίσταται και κατά κάποιον τρόπο νομοθέτης, αφού με την απόφαση του καθορίζει έμμεσα και το περιεχόμενο του νόμου (δηλαδή της γενικής ρήτρας που εξειδικεύει).

Ο εφαρμοστής του δικαίου καλούμενος να κρίνει αν μια ανθρώπινη συμπεριφορά είναι σύμφωνη λχ με τα χρηστά ήθη, πρέπει πρώτα να κρίνει τι ακριβώς σημαίνουν τα χρηστά ήθη και έτσι γίνεται κατ' ουσίαν και νομοθέτης(*1).

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η ταύτιση στο ίδιο πρόσωπο της ιδιότητας του νομοθέτη και του δικαστή, οδηγεί σε ανεπίτρεπτη σύγχυση των λειτουργιών (δικαστικής και νομοθετικής). Η διπλή αυτή ιδιότητα του δικαστή ενέχει κινδύνους αυθαιρεσίας. Οι λύσεις που δίνει ο δικαστής σε κάθε κρινόμενη περίπτωση πρέπει να είναι λογικά και ηθικά ορθές. Το έργο αυτό επιτυγχάνεται όταν ο δικαστής κατά την εξειδίκευση των γενικών ρητρών και τη συμπλήρωση των κενών του νόμου εφαρμόζει κριτήρια και γενικές αρχές που απορρέουν από τον νόμο και την εν γένει έννομη τάξη λαμβάνοντας υπόψη τις κρατούσες κοινωνικές, ηθικές αντιλήψεις και

οικονομικές συνθήκες. Σε ουδεμία περίπτωση δεν επιτρέπεται στο δικαστή να εκδώσει απόφαση με βάση τη (πολιτική) σκοπιμότητα ή τις προσωπικές του περί ηθικής αντιλήψεις ή την θρησκευτική, φιλοσοφική και ιδεολογική του τοποθέτηση.

Η ορθή ή μη εξειδίκευση των γενικών ρητρών και ο ορθός καθορισμός του περιεχόμενου τους ελέγχεται από τον Άρειο Πάγο και από τα άλλα δικαστήρια.

Οι αποφάσεις των δικαστηρίων που ασχολήθηκαν με την εξειδίκευση, ερμηνεία και εφαρμογή των γενικών ρητρών, αποτελούν τη νομολογία.

Στη παρούσα μελέτη θα αναφερθούν αποφάσεις, ανωτέρων κυρίως δικαστηρίων, οι οποίες ερμήνευσαν και εφάρμοσαν τη γενική ρήτρα των χρηστών ηθών (919 ΑΚ) και έτσι θα γίνει γνωστό πως αντιλαμβάνεται η Ελληνική νομολογία το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής.

3.- Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών.

Πηγή για το καθορισμό και την εξατομίκευση της έννοιας των χρηστών ηθών αποτελεί η επικρατούσα κοινωνική ηθική και οι περί δικαίου αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού ανθρώπου. Σύμφωνα με τη κρατούσα γνώμη στη νομολογία, κριτήριο προσδιορισμού της έννοιας των χρηστών ηθών αποτελούν οι ιδέες «του εκάστοτε κατά τη γενικήν αντίληψιν χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου» (ΑΠ Ολομ. 2/2008 ΕλλΔνη 49, 374, ΑΠ 1803/2007 ΕλλΔνη 49, 130). Ο ορισμός αυτός της έννοιας των χρηστών ηθών επικυρώθηκε πρόσφατα (το έτος 2008) από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου και έτσι το κύρος του κατέστη αναντίλεκτο. Έκτοτε δε, μετά δηλαδή την έκδοση της παραπάνω αναφερθείσης υπ' αριθμ. 2/2008 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ο ορισμός αυτός ακέραιος παρατίθεται στο σκεπτικό των κατώτερων δικαστηρίων.

Μια προσεκτική όμως παρατήρηση αποκαλύπτει ότι το κριτήριο «οι ιδέες του χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου», ουσιαστικά δεν λέει τίποτε, δεν εξειδικεύει τη ρήτρα των χρηστών ηθών, δεν αποσαφηνίζει το περιεχόμενο της και σε τελευταία ανάλυση αποτελεί ταυτολογία. Εύλογα μπορεί να ερωτήσει κάποιος : ποιες είναι οι ιδέες του χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου ; Ποιος μπορεί αυθεντικά να μας διαβεβαιώσει πως ενεργούν οι χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενοι κοινωνικοί άνθρωποι ; Και τέλος μπορεί κάποιος να διερωτηθεί : Όλοι οι χρηστοί άνθρωποι που έχουν φρόνηση σκέπτονται και ενεργούν με τον ίδιο τρόπο; (*2)

Αποτελεί αναντίλεκτη κοινωνιολογική παρατήρηση ότι οι έντιμοι άνθρωποι που σκέπτονται με φρόνηση και ενεργούν ορθολογικά, ούτε σκέπτονται, ούτε ενεργούν όλοι με τον ίδιο τρόπο. Είναι ολοκληρωτικής έμπνευσης η πίστη ότι όλοι οι έντιμοι και φρόνιμοι πολίτες σκέπτονται και ενεργούν ομοιόμορφα.

Τελικά η έννοια των χρηστών ηθών εξειδικεύεται και καθορίζεται το περιεχόμενο της, όχι μέσα από τον ορισμό της, ο οποίος σε τελευταία ανάλυση αποτελεί απλή νοητική κατασκευή που άγει σε ταυτολογία, αλλά μέσα από την εκάστοτε εφαρμογή της από τα δικαστήρια. Ο εφαρμοστής του δικαίου, ο δικαστής, είναι σε τελευταία ανάλυση αυτός που με βάση τις περί δικαίου αντιλήψεις του, θα κρίνει εκάστοτε ποια συμπεριφορά είναι σύμφωνη ή όχι με τα χρηστά ήθη. Η νομολογία, δηλαδή οι αποφάσεις των δικαστηρίων, είναι η μόνη οδός που

αποκαλύπτει το περιεχόμενο της ρήτηρας των χρηστών ηθών και όχι οι αφηρημένες νοητικές προσεγγίσεις της.

Η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών, δηλαδή το ερώτημα ποια συμπεριφορά είναι αποδεκτή και επικροτείται από την έννομη τάξη, εξειδικεύεται, καθορίζεται και σαρκώνεται μόνο μέσα από την εφαρμογή της από τα δικαστήρια. Δεν πρέπει δε να μας διαφύγει της προσοχής ότι και η έννοια των χρηστών ηθών μεταβάλλεται, το περιεχόμενο της δεν είναι απαρασάλευτο. Ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες το περιεχόμενο της αλλοιώνεται και μεταβάλλεται ώστε να καλύψει τις νέες βιοτικές σχέσεις και τις νέες αντιλήψεις. Στο δίκαιο π.χ. του αθέμιτου ανταγωνισμού η έννοια των χρηστών ηθών μετέβαλλε (ορθότερα : εμπλούτισε) το περιεχόμενο της ώστε να καλύψει τις νεοεμφανισθείσες συναλλακτικές πρακτικές και άλλες εξ αυτών να τις κρίνει αθέμιτες και καταδικαστέες και άλλες όχι.

Στα παρακάτω κεφάλαια θα εκτεθεί η πρόσφατη νομολογία των δικαστηρίων όπου θα φαίνεται πως εξειδικεύθηκε και εφαρμόστηκε εκάστοτε η ρήτρα των χρηστών ηθών, δηλαδή ποια συμπεριφορά θεωρήθηκε ότι ήταν σύμφωνη ή αντίθετη στα χρηστά ήθη.

4.- Πεδίο εφαρμογής της γενικής ρήτηρας των χρηστών ηθών.

Ευρύτατο είναι το πεδίο εφαρμογής της ρήτηρας των χρηστών ηθών. Η έννοια της διατρέχει ολόκληρο το Αστικό Δίκαιο, αποτελεί ένα από τους θεμελιώδεις κανόνες στο Δικονομικό Δίκαιο, συνιστά λόγο άρσης του αδίκου μιας πράξης στο Ποινικό Δίκαιο και τέλος απαντάται ακόμη και στο καταστατικό χάρτη της χώρας, δηλαδή το Σύνταγμα.

Ειδικότερα στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο είναι ενταγμένο στο κεφαλαιώδους σημασίας τμήμα των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, αναφέρεται ότι : «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

Στη νομοθεσία η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών συναντάται στις ακόλουθες κυρίως περιπτώσεις :

- 1) Αρχικά θα πρέπει να αναφερθεί ο κεφαλαιώδους σημασίας κανόνας του άρθρου 281 ΑΚ σύμφωνα με τον οποίο : «Η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, ή τα **χρηστά ήθη** ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος».
- 2) Στο άρθρο 150 ΑΚ αναφέρεται ότι «Όποιος εξαναγκάστηκε σε δήλωση βούλησης με απειλή που ασκήθηκε παράνομα ή αντίθετα προς τα **χρηστά ήθη** από τον άλλον ή από τρίτο, έχει δικαίωμα να ζητήσει να ακυρωθεί η δικαιοπραξία».
- 3) Στα άρθρα 178 και 179 ΑΚ ορίζεται ότι «Δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα **χρηστά ήθη** είναι άκυρη» και «Άκυρη ως αντίθετη προς τα **χρηστά ήθη** είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, κουφότητα ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή για τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα που, κατά τις περιστάσεις, βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς τη παροχή».

Αντιλαμβάνεται ευχερώς κανείς την ευρύτητα του πεδίου εφαρμογής και τη σπουδαιότητα των παραπάνω διατάξεων οι οποίες, ένεκα της ορθής εφαρμογής τους από τα δικαστήρια, έχουν καταστεί αληθινή ασπίδα ασφάλειας έναντι κάθε ανήθικης συμπεριφοράς.

4) Πολύ σημαντική διάταξη στο όλο σύστημα του δικαίου της αποζημίωσης περιέχει το άρθρο 919 ΑΚ σύμφωνα με το οποίο «Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα **χρηστά ήθη** έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει». Ειδικότερα για τη διάταξη αυτή θα ασχοληθούμε σε ιδιαίτερο παρακάτω κεφάλαιο.

5) Πολύ σημαντική επίσης στο όλο σύστημα του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου είναι η διάταξη του άρθρου 33 ΑΚ σύμφωνα με την οποία : «Διάταξη αλλοδαπού δικαίου δεν εφαρμόζεται, αν η εφαρμογή της προσκρούει στα **χρηστά ήθη** ή γενικά στη δημόσια τάξη».

6) Η ρήτρα των χρηστών ηθών, κατεξοχήν φορτισμένη με ηθικό περιεχόμενο, δεν θα μπορούσε να λείπει από το Οικογενειακό Δίκαιο οι διατάξεις του οποίου επίσης είναι φορτισμένες με ηθικό περιεχόμενο. Έτσι η διάταξη του άρθρου 1035 ΑΚ αναφέρει ότι : «Γάμος που έχει τελεστεί μπορεί να ακυρωθεί αν ο σύζυγος εξαναγκάστηκε να τον συνάψει με απειλή, παράνομα ή αντίθετα προς τα **χρηστά ήθη**».

7) Η διάταξη του άρθρου 730 ΑΚ αναφέρει : «Όποιος διοικεί χωρίς εντολή ξένη υπόθεση έχει υποχρέωση να τη διεξάγει προς το συμφέρον του κυρίου και σύμφωνα με την πραγματική ή την εικαζόμενη θέληση του κυρίου. Αντίθετη θέληση του κυρίου για τη διοίκηση της υπόθεσης δεν λαμβάνεται υπόψη, αν αντιβαίνει στο νόμο ή στα **χρηστά ήθη**».

8) Η ρήτρα των χρηστών ηθών έχει βαρύνουσα σημασία και στο Κληρονομικό Δίκαιο. Η διάταξη του άρθρου 1782 ΑΚ αναφέρει ότι : «Η διάταξη της διαθήκης είναι ακυρώσιμη, αν είναι προϊόν απειλής που ασκήθηκε παράνομα ή αντίθετα προς τα **χρηστά ήθη**».

9) Η ρήτρα των χρηστών ηθών έχει ίσως τη μεγαλύτερη εφαρμογή, παρά πολύ μεγάλη αξία και μπορεί ίσως να πει κανείς ότι η εφαρμογή της κυριολεκτικά διατρέχει το δίκαιο των συμβάσεων (που είναι ο πλέον εκτεταμένος τομέας του αστικού δικαίου), στη διάταξη του άρθρου 200 ΑΚ σύμφωνα με την οποία : « Οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη».

10) Η ρήτρα των χρηστών ηθών είναι παρούσα και διεκδικεί εφαρμογή ακόμα και στο Ποινικό Δίκαιο. Η διάταξη του άρθρου 308 ΠΚ αναφέρει : «1. Όποιος με πρόθεση προξενεί σε άλλον σωματική κάκωση ή η βλάβη της υγείας του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Αν η κάκωση ή η βλάβη της υγείας που του

προξένησε είναι εντελώς ελαφρά, τιμωρείται με φυλάκιση το πολύ έξι μηνών ή με χρηματική ποινή. Και είναι ασήμαντη, τιμωρείται με κράτηση ή με πρόστιμο.

2. Η σωματική βλάβη της παρ.1 δεν είναι άδικη, όταν επιχειρείται με τη συναίνεση του παθόντος και δεν προσκρούει στα **χρηστά ήθη**».

11) Επίσης η ρήτρα των χρηστών ηθών έχει κεφαλαιώδη σημασία και στο πεδίο του Δικονομικού Δικαίου, το οποίο ρυθμίζει κατά κύριο λόγο τη διεξαγωγή των δικών. Η διάταξη του άρθρου 116 ΚΠολΔ (Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας) έχει αναχθεί σε βασική αρχή του Δικονομικού Δικαίου. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή : «Οι διάδικοι, οι νόμιμοι αντιπρόσωποι και οι πληρεξούσιοι τους οφείλουν να τηρούν τους κανόνες των **χρηστών ηθών** και της καλής πίστης, να αποφεύγουν ενέργειες που φανερά οδηγούν στην παρέλκυση της δίκης, να εκθέτουν τα πραγματικά γεγονότα που αναφέρονται στην υπόθεση, έτσι ακριβώς όπως τα γνωρίζουν με πληρότητα και σύμφωνα με την αλήθεια, αποφεύγοντας διφορούμενες και ασαφείς εκφράσεις.

12) Στο άρθρο 1 του νόμου 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού αναφέρεται ότι : «Απαγορεύεται κατά τας εμπορικής, βιομηχανικής ή γεωργικής συναλλαγής πάσα προς το σκοπό ανταγωνισμού γεννομένη πράξις αντικείμενη εις τα **χρηστά ήθη**».

5.- Ιστορική ανασκόπηση των γενικών ρητρών.

Η αδυναμία του νομοθέτη να προβλέψει και να ρυθμίσει περιπτώσιολογικά το πλήθος των δυνατών ατομικών σχέσεων, κατέστησε αναγκαία τη καθιέρωση των γενικών ρητρών. Η εξειδίκευση των γενικών ρητρών και η μέσω αυτών εφαρμογή του νόμου, ανατέθηκε στους δικαστές.

Η ελευθερία του δικαστή, μέσω των γενικών ρητρών, να απονέμει δικαιοσύνη και να καθορίζει μέσω των αποφάσεων του ποια συμπεριφορά είναι κοινωνικά αποδεκτή και ποια όχι, δεν υπήρξε αυτονόητη στην αρχαία εποχή.

Η θέσπιση και λειτουργία των γενικών ρητρών, μολονότι έχει παλαιότατη προέλευση, συμβάλλει στην εξέλιξη και εκσυγχρονισμό του δικαίου, αφού μέσω αυτών αφενός μεν κάμπτεται το σιδηρούν περιεχόμενο των νόμων, που σε ακραίες περιπτώσεις αποτελεί «Προκρούστεια κλίνη» και έτσι, δηλαδή με τη θέσπιση των γενικών ρητρών, η εφαρμογή των νόμων γίνεται ελαστικότερη και αντίστοιχη σε κάθε ιδιαίτερη περίπτωση, αφετέρου δε συμπληρώνονται τα κενά του νόμου και δεν υπάρχει αρνησιδικία. (*3)

Η ελληνική φιλοσοφική σκέψη (δια των Αριστοτέλη και Πλάτωνα) πρωτοπόρησε και έκανε λόγο για την έννοια της «επιείκειας» η οποία ασφαλώς συνιστά γενική ρήτρα. Σύμφωνα με το περιεχόμενο της έννοιας αυτής το περιεχόμενο των νόμων δεν είναι άκαμπτο και κάθε εξατομικευμένη περίπτωση κρίνεται καθ' εαυτήν. Για να εφαρμοσθεί η ρήτρα της επιείκειας οι νόμοι ερμηνεύονταν και εφαρμόζονταν κατά το πνεύμα τους και όχι μόνο κατά το γράμμα τους.

Στο παλαιότερο ρωμαϊκό δίκαιο ο δικαστής παρέμενε προσηλωμένος στο γράμμα του νόμου. Δεν του παρεχόταν καμία ευχέρεια διαμόρφωσης δικαίου ανταποκρινόμενος στη συγκεκριμένη υπό κρίση περίπτωση.

Όταν οι οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της Ρώμης μεταβλήθηκαν και ο ρωμαίος δικαστής δεν εκαλείτο μόνο να ρυθμίσει τις βιοτικές ανάγκες του αγροτικού βίου μιας μικρής πόλης, αλλά να επιλύσει συνθετότερες βιοτικές σχέσεις, τότε ολίγον κατ' ολίγον αρχίζουν να εμφανίζονται στη νομοθεσία και στα διατάγματα των πραιτώραν οι πρώτες γενικές ρήτρες.

Από τις πρώτες γενικές ρήτρες που εμφανίστηκαν στο ρωμαϊκό δίκαιο είναι η ρήτρα της αποτροπής δόλιων ενεργειών (*exceptio doli generalis*) και της καλής πίστης (*bona fides*).

Αργότερα στο βυζαντινό Δίκαιο, το οποίο δέχθηκε αμεσότερα την επίδραση της Ελληνικής φιλοσοφικής σκέψης, η ρήτρα της επιείκειας, εντάχθηκε ομαλότερα στη νομοθεσία του. Μάλιστα στη συλλογή της νομοθεσίας του Ιουστινιανού, που ονομάστηκαν «Νεαραί», τίθεται για πρώτη φορά διάταξη η οποία κάνει λόγο περί καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος.

Η μέσω των γενικών ρητρών δοθείσα εξουσία στους δικαστές να κρίνουν αφιστάμενοι του γράμματος του νόμου, αλλά με βάση το πνεύμα τους ή τις περιδικαίου αντιλήψεις, δεν υπήρξε ομαλή και απρόσκοπη.

Πολλοί βυζαντινοί αυτοκράτορες, φοβούμενοι την εξουσία που παρέχεται στους δικαστές μέσω των γενικών ρητρών, επιφύλαξαν για τον εαυτό τους την ορθή (αυθεντική) ερμηνεία των νόμων και τη χρήση της ρήτρας της επιείκειας.

Ο Ιουστινιανός μάλιστα με ειδική διάταξη νόμου είχε επιφυλάξει για τον εαυτό του το δικαίωμα της ερμηνείας των ασαφών διατάξεων των νόμων και ρητώς είχε απαγορεύσει στους δικαστές να ερμηνεύουν τους νόμους επιτρέποντας σ' αυτούς μόνο τη μηχανική εφαρμογή των νόμων, χωρίς καμία ελευθερία κρίσης.

Η μετέπειτα εξέλιξη της βυζαντινής κοινωνίας επέβαλλε αργότερα την επιβολή και καθιέρωση των γενικών ρητρών στη νομοθεσία και στο δίκαιο.

Στο ρωμαϊκό δίκαιο δημιουργήθηκε πλούσια νομολογία σε σχέση με την ένσταση του γενικού δόλου (*exceptio doli generalis*), που αναφέρθηκε παραπάνω, και η νομολογία αυτή αποτέλεσε τα πρόδρομο για τη καθιέρωση στο γερμανικό αστικό κώδικα της κλασσικής γενικής ρήτρας της παραγράφου 242, η οποία είναι αντίστοιχη προς το άρθρο 281 του ΑΚ (το οποίο αναφέρθηκε παραπάνω).

Η σημασία των γενικών ρητρών αλλά και η μεγάλη δύναμη και εξουσία που παρέχεται δι' αυτών στο διαπιστώθηκε μόνο όταν, εξαιτίας των συνεπειών του Α' παγκόσμιου πολέμου, οι κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που επήλθαν δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν επαρκώς από τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας και έτσι κατέστη επιβεβλημένο να αντιμετωπισθούν από το δικαστή με κάθε μέσο που είχε στη διάθεση του. Τελικά το όπλο των γενικών ρητρών του δικαίου, στα χέρια έμπειρων και ευρύνων δικαστών, αποδείχθηκε αποτελεσματικό και επαρκές.

6.- Η ρήτρα του άρθρου 919 ΑΚ ειδικότερα.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 919 ΑΚ «Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει». Διδάσκεται (Απ. Γεωργιάδης, *Γενικές Αρχές*, 2002, παρ. 36, Ν. Παπαντωνίου, *Η καλή πίστις εις το αστικό δίκαιον*, 1957, Ν. Ρόκας, *Αθέμιτος ανταγωνισμός*, 1975) ότι η παραπάνω διάταξη συμπληρώνει τη διάταξη του άρθρου 914 ΑΚ, η οποία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του δικαίου της αποζημίωσης, σύμφωνα με την οποία : «Όποιος ζημιώσει άλλον υπαίτια και παράνομα έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει». Ειδικότερα αναπτύχθηκε η άποψη ότι η διάταξη του άρθρου 919 ΑΚ επεκτείνει απλώς στην αδικοπρακτική ευθύνη σε περιπτώσεις που δεν προσβλήθηκε ορισμένο δικαίωμα, ούτε παραβιάστηκε συγκεκριμένη διάταξη νόμου, εν τούτοις το αίσθημα του δικαίου απαιτεί αποκατάσταση της ζημίας.

Επειδή συνήθως τα συμφέροντα του προσώπου, είτε είναι ενσωματωμένα σε δικαιώματα, είτε προστατεύονται με κανόνες δικαίου, έκταση εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 919 ΑΚ, χωρίς συνδυασμό της με άλλες διατάξεις νόμου, δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη.

Στο παρελθόν μάλιστα διατυπώθηκαν αμφιβολίες (από τους καθηγητές Ι. Ζέπο, Κ. Βαβούσκο και Α. Λιτζερόπουλο) για τη χρησιμότητα και πρακτική αξία της διάταξης του 919 ΑΚ, ωστόσο η νομολογιακή εφαρμογή της διάταξης αυτής απέδειξε ότι πρόκειται περί λίαν χρήσιμου εργαλείου στα χέρια έμπειρου και κοινωνικά ευαισθητοποιημένου δικαστή.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η κατ' εξοχήν χρησιμότητα της διάταξης του 919 ΑΚ καλύπτει περιπτώσεις, στις οποίες η ευθύνη για αποζημίωση δεν θα μπορούσε να θεμελιωθεί.

Ως τέτοιες μπορούν να μνημονευθούν ενδεικτικά : α) Το «ξελόγιασμα» από τρίτο του οφειλέτη να αθετήσει τις υποχρεώσεις του από τη σύμβαση (π.χ. ο Α προσφέρει στον Β μεγαλύτερο τίμημα για να του πουλήσει και παραδώσει ορισμένο πράγμα, μολονότι γνωρίζει ότι ο Β έχει ήδη πουλήσει το ίδιο πράγμα στο Γ), β) η πρόκληση ζημίας σε άλλον συνεπεία παραλείψεως να του επιστήσει τη προσοχή για υφιστάμενο κίνδυνο, γ) η απρόσκλητη παροχή εσφαλμένης συμβουλής και δ) η αδικαιολόγητη άρνηση του κατέχοντος μονοπωλιακή θέση (π.χ. της ΔΕΗ ή του μοναδικού αρτοποιείου στη περιοχή) να καταρτίσει σύμβαση που αφορά είδος

πρώτης ανάγκης κλπ (Τα παραπάνω παραδείγματα λήφθηκαν από το συλλογικό έργο : *Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, Αστικός Κώδιξ, Ερμηνεία κατ' άρθρον, Νομολογία, Βιβλιογραφία, Αθήναι 1982*).

Στο Β' Κεφάλαιο της παρούσης εργασίας παρατίθενται δικαστικές αποφάσεις που κρίνουν παρόμοια ζητήματα.

Β΄ Κεφάλαιο –

Νομολογιακή επεξεργασία (ερμηνεία και εφαρμογή) της ρήτρας των χρηστών ηθών.

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρατεθούν πρόσφατες αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων οι οποίες ερμήνευσαν και εφάρμοσαν τη ρήτρα των χρηστών ηθών. Τις αποφάσεις αυτές συλλέξαμε από το συνδρομητικό διαδικτυακό τόπο «ΝΟΜΟΣ». Οι αποφάσεις αυτές ομαδοποιήθηκαν με κριτήριο τη συνάφεια τους και επιλέχθηκαν, κυρίως, όσες εξ αυτών αφορούσαν στη λειτουργία επιχειρήσεων, της αγοράς και συγκροτούσαν τα αποδεκτά όρια του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ειδική ομάδα αποτέλεσαν αποφάσεις που οριοθέτησαν την ευθύνη του Τύπου και των ΜΜΕ, λόγω της έντονης επίδρασης της έννοιας των χρηστών ηθών στη δημιουργία της δικαστικής κρίσης περί του τι εκάστοτε επιτρέπεται και τι όχι.

Από την ανάγνωση των αποφάσεων αυτών καταφαίνεται ποια συμπεριφορά και πρακτική θεωρούν τα δικαστήρια ότι είναι σύμφωνη με τη ρήτρα αυτή και αντιθέτως ποια συμπεριφορά κρίνεται ότι αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και επισύρει τις συνέπειες του νόμου (919 ΑΚ).

1) Χρηστά ήθη και αθέμιτος ανταγωνισμός.

1.1. Εξίσου σαφώς και με νομική ακρίβεια οριοθετεί τη λειτουργία της ρήτρας των χρηστών ηθών και η υπ' αριθ. 2692/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (Εισηγήτρια Ζ. Στράτα, Εφέτης) :

[...] Κατά το άρθρο 1 του Ν 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού "απαγορεύεται κατά τας εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγάς πάσα προς το σκοπό ανταγωνισμού γενομένη πράξις αντικείμενη εις τα χρηστά ήθη. Ο παραβάτης δύναται να εναχθεί προς παράλειψιν και προς ανόρθωσιν της προσγενομένης ζημίας". **Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι για την εφαρμογή της απαιτείται η πράξη να έγινε προς το σκοπό, ανταγωνισμού και να αντίκειται στα χρηστά ήθη, ως κριτήριο των οποίων χρησιμεύουν οι ιδέες του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, που κατά τη γενική αντίληψη σκέπτεται με χρηστότητα και φρόνηση (ΑΠ Ολ 2/2008 ΕλλΔνη 49,374, ΑΠ 1803/2007 ΕλλΔνη 49,130).** Με το άρθρο αυτό καθιερώνεται ειδικό αστικό αδίκημα (Λιακόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, τόμ. Ι, 1995, κεφ. Πέμπτο, παρ. Γ 1.2, σελ. 105, Γεωργακόπουλος, Η Νομική Φύση του αθέμιτου ανταγωνισμού στην ΕμπΔ 1954,128, ΕφΑθ 4530/2002 Νόμος) με βασικό σκοπό την προστασία των ανταγωνιστών του δρόντος εναντίον των χρηστών ηθών στις εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγές (Αργυριάδης στην ΕμπΔ 1964,155, Λιακόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, τόμ. ΙΙ, 1995, Μέρος Τρίτο, κεφ. Α`, σελ. 195). Υπό διαφορετική διατύπωση ο Ν 146/1914 είναι σύνολο εξειδικευμένων κανόνων δικαίου, οι οποίοι απαγορεύουν την καταχρηστική άσκηση της ελευθερίας του ανταγωνισμού (Ν. Ρόκας, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, έκδ. 1981, παρ. 4 ΙΙΙ Β 2, σελ. 23).

Περιπτώσεις αθέμιτου ανταγωνισμού που υπάγονται στη γενική ρήτρα με τις ακόλουθες μορφές είναι :

- α) πράξεις προσέλκυσης πελατείας με αθέμιτες μεθόδους
- β) πράξεις εκμεταλλεύσεως ξένης φήμης και οργάνωσης (δηλαδή παρασιτικός ανταγωνισμός)
- γ) πράξεις αποσπάσεως εργατικού δυναμικού
- δ) πράξεις διακινδύνευσης της αγοράς.

Σε ορισμένες περιπτώσεις η απόσπαση υπαλλήλων από την επιχείρηση του ανταγωνιστή μπορεί να είναι σύμφωνη με την έννοια του ανταγωνισμού όταν προσφέρονται καλύτεροι εργασιακοί όροι. Όταν όμως γίνεται με κύριο σκοπό την

απόσπαση υπαλλήλων από την επιχείρηση του ανταγωνιστή και όχι η αξιοποίηση των προσόντων τους αλλά με αθέμιτη παρότρυνση και έχει σκοπό την αποδιοργάνωση της επιχείρησης του ανταγωνιστή με αποτέλεσμα να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η περαιτέρω υπόσταση της και έτσι με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η απομάκρυνση της από την αγορά τότε λέμε ότι έχουμε αθέμιτη εκμετάλλευση ξένης οργάνωσης.

Εξάλλου κατά το άρθρο 919 ΑΚ όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο ενάντια στα χρηστά ήθη υποχρεούται να τον αποζημιώσει.

Από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 57,59,299,919 και 932 ΑΚ συνάγεται ότι σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας φυσικού προσώπου ή της φήμης, πίστη, υπολήψεως, και λοιπών άυλων αγαθών νομικού προσώπου από παράνομη και υπαίτια πράξη ή παράλειψη εκ προθέσεως κατά τρόπο ενάντια στα χρηστά ήθη μπορεί να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση αν εξαιτίας της προσβολής αυτής μπορεί να θιχτεί η προσωπικότητα ή η φήμη, πίστη και το επάγγελμα των άνω προσώπων.

Ενόψει όλων των παραπάνω αποδείχθηκε ότι η αποχώρηση των άνω υπαλλήλων της ενάγουσας και η πρόσληψη τους από την εναγομένη δεν είναι προϊόν παροτρύνσεως. Αντιθέτως αποδείχθηκε ότι η αποχώρηση από την ενάγουσα και η πρόσληψη τους από την εναγομένη αποτελεί προϊόν ελεύθερης βουλήσεως αυτών λόγω του κλίματος ανασφάλειας που είχαν στη ενάγουσα εταιρία σε αντίθεση με αυτό της εναγομένης αφού υπήρχαν καλύτερες συνθήκες εργασίας καθώς και υψηλότεροι μισθοί. Επίσης αποδείχθηκε ότι η αποχώρηση των υπαλλήλων της ενάγουσας δεν επέφερε καμία ζημία στην ενάγουσα διότι αποδείχτηκε ότι οι πωλήσεις του 2006 που ήταν 55.491966,2 ευρώ ήταν μεγαλύτερες από τις πωλήσεις του 2005 που ήταν 48371294,7 ευρώ.

Τέλος αποδεικνύεται όπως προαναφέρθηκα ότι η αποχώρηση των υπαλλήλων της ενάγουσας και η πρόσληψη τους από την εναγομένη δεν προκάλεσε ζημία στην ίδια. Συνεπώς η εναγομένη δεν έχει διαπράξει αδικοπραξία.

1.2. Υπ' αριθ. 1538/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών (Εισηγητής ο Εφέτης Θ. Κανελλόπουλος) :

Κατά το άρθρο 1 ν. 146/1914 «περί αθέμιτου ανταγωνισμού. Απαγορεύεται κατά τις εμπορικές βιομηχανικές, εργολαβικές ή γεωργικές συναλλαγές οποιαδήποτε πράξη με σκοπό τον ανταγωνισμό που είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη». Αντίθετη στα χρηστά ήθη είναι η ανταγωνιστική πράξη όταν χρησιμοποιούνται τρόποι και μέσα ενάντια στην ομαλή ηθικότητα των συναλλαγών. Για να χαρακτηριστεί μια πράξη αθέμιτη πρέπει να συντρέχουν ιδιαίτερες περιστάσεις που να στοιχειοθετούν τον αθέμιτο χαρακτήρα της συμβατικής παραβάσεως. Εξάλλου η απόσπαση πελατείας που αποτελεί πολύτιμο αγαθό της επιχειρήσεως και η εκμετάλλευση ξένης φήμης μπορεί με την συνδρομή ειδικών συνθηκών να είναι αθέμιτες.

Ειδικότερα επί συμβάσεως αποκλειστικής διανομής η απόσπαση πελατείας από τον αποκλειστικό αντιπρόσωπο διανομέα εκ μέρους του αποκλειστικού αντιπροσώπου του παραγωγού-προμηθευτή προς όφελος άλλης επιχείρησης, δικής του ή τρίτου, μπορεί να συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού εφόσον γίνεται με αθέμιτο τρόπο με σκοπό τον σφετερισμό της πελατείας του μόχθου και των δαπανών, στις οποίες υποβλήθηκε για την καθιέρωση των προϊόντων που αντιπροσωπεύει ο αντιπρόσωπος στη συγκεκριμένη αγορά. Σε περίπτωση αθέμιτου ανταγωνισμού δεν αποκλείεται και επιπλέον αξίωση για χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης εκείνου σε βάρος του οποίου έγινε η προσβολή.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση αποδεικνύονται τα ακόλουθα : ο σύζυγος της ενάγουσας ΓΜ διατηρούσε το 1966 κατάστημα δερμάτινων ειδών στο Κολωνάκι. Το 1996 ο ΓΜ το μαγαζί το μεταβίβασε στην ενάγουσα, (η οποία συνέχισε την ίδια δραστηριότητα). Μια γαλλική εταιρία «L» παράγει και διαθέτει στην αγορά δερμάτινα είδη. Το 1995-1997 ο αποκλειστικός αντιπρόσωπος στην Ελλάδα της γαλλικής εταιρείας ο οποίος ήταν ο δεύτερος εναγόμενος και είχε 2 καταστήματα στα οποία πουλούσε τα προϊόντα της γαλλικής εταιρείας (ύστερα από διαφημιστική καταχώριση από τον τελευταίο των προϊόντων «L»). Ύστερα κατόπιν διάφορων σχετικών συνομιλιών αποφάσισε ο καταστηματάρχης να συνεργαστεί και να πουλάει τα προϊόντα της γαλλικής εταιρείας στο κατάστημα του.

Στα πλαίσια της συνεργασίας αυτής ο ΓΜ, αφού επέλεγε τα προϊόντα της αρεσκείας του, πραγματοποιούσε τις παραγγελίες από τον αντιπρόσωπο χωρίς όμως

να έχει μαζί του κάποια συναλλακτική επαφή ή με ένα από τους εκπροσώπους της γαλλικής εταιρείας. Στην συνέχεια αφού είχε μεταβιβάσει την επιχείρηση στην σύζυγο (ενάγουσα) έδινε παραγγελίες τους στον αντιπρόσωπο και αυτός τη μεταβίβαζε απλώς στην εταιρεία «L» χωρίς να μεσολαβήσει ο αντιπρόσωπος-εναγόμενος.

Στις 14-5-97 η καταστηματάρχης παρήγγειλε από την γαλλική εταιρεία διάφορα προϊόντα τα οποία συμφώνησαν της παραδοθούν τον Οκτώβριο του 1997. Η παραγγελία αυτή δόθηκε από την ενάγουσα στο κατάστημα του εναγόμενου στον Πειραιά. Τον Ιούνιο του 1997 ήρθε στην Ελλάδα ο πρόεδρος της γαλλικής εταιρείας για να αποκτήσει μια άμεση γνωριμία με τους καταστηματάρχες που συνεργάζεται μαζί τους. Σημειώνεται ότι στο Κολονάκι την ίδια χρονική περίοδο πωλούσαν και άλλα 2 καταστήματα προϊόντα «L» ο Κ και ο Σ. Μάλιστα η παραγγελία του Κ η οποία δόθηκε στις 15-5-97 αξίας 70.866 γαλλικών φράγκων ενώ νέα παραγγελία αυτού με ημερομηνία 5-12-97 αξίας 49.704 γαλλικών φράγκων. Την ίδια περίοδο ήταν και σε εκτέλεση η παραγγελία της ενάγουσας αξίας 41.166 φράγκων.

Το Νοέμβριο του 1997 ο εργαζόμενος άρχισε να λειτουργεί με τη συναίνεση της γαλλικής εταιρείας κοντά στο κατάστημα της ενάγουσας. Το κατάστημα αυτό λειτούργησε και για ένα μικρό χρονικό διάστημα σαν τμήμα της ατομικής επιχείρησης του εναγομένου αλλά τον επόμενο μήνα κατέστη υποκατάστημα της νεοϊδρυθείσας ανώνυμης εταιρείας. Παράλληλα ο εναγόμενος αντιπρόσωπος εξέδωσε διαφημιστικά έντυπα των προϊόντων της στα οποία αναγραφόταν και τα 2 υπάρχοντα καταστήματα (Πειραιάς-Κηφισιά) καθώς και το προαναφερόμενο κατάστημα με την ένδειξη του νέου καταστήματος.

Αρχικά η ενάγουσα δεν διαμαρτυρήθηκε για την λειτουργία του νέου καταστήματος κοντά στο δικό της. Σε μια επιστολή η ενάγουσα ζητούσε πληροφορίες από την πιο πάνω εταιρεία για τις προθέσεις της τελευταίας όσο αφορά τη συνεργασία τους. Ο πρόεδρος της γαλλικής εταιρείας απάντησε ότι θα εφαρμόσουν ένα διακανονισμό έτσι ώστε να βρεθεί μια ενδιάμεση λύση.

Η ενάγουσα επανήλθε στο θέμα και σε μια επιστολή της στις 24-3-98 διαμαρτυρήθηκε για τη λειτουργία του νέου καταστήματος του εναγόμενου αναφέροντας ότι εφόσον άνοιξε ο εναγόμενος κατάστημα πολύ κοντά στο δικό της χωρίς να την ειδοποιήσει ότι κανονικά θα έπρεπε να ακυρωθεί η τελευταία παραγγελία της ενάγουσας. Επίσης υποστηρίζει πως αυτή η πράξη είναι εμπορική παράβαση αφού ο υποψήφιος πελάτης θα στραφεί στο κατάστημα της εναγόμενης

αφού είναι το originate. Επίσης ανέφερε στην επιστολή της ότι σε μια παραγγελία που πραγματοποιήθηκε στις 14 Μαΐου ότι έκανε παραγγελία διότι νόμιζε πως ήταν η μοναδική εταιρεία στο Κολωνάκι που θα πούλαγε προϊόντα «L».

Σε άλλες τρεις επιστολές διατυπώνει ότι:

- α) εφόσον η εναγόμενη σκόπευε να ανοίξει κατάστημα δίπλα στο δικό της ότι θα έπρεπε να ακύρωνε την παραγγελία του Μαΐου του 1997.
- β) ότι η ενάγουσα είχε την βεβαιότητα ότι με την παράδοση της παραγγελίας θα ήταν το μοναδικό κατάστημα στο Κολωνάκι που θα πωλούσε προϊόντα «L»
- γ) επικαλέστηκε ιδιαίτερα τον κίνδυνο συγχύσεως όσο αφορά την γνησιότητα των προϊόντων της.

Η ενάγουσα στην αγωγή της είχε επικαλεστεί επίσης κάποια προφορική συμφωνία για το ότι θα ήταν ο αποκλειστικός διανομέας. Ο ισχυρισμός αυτός ήταν αβάσιμος διότι δεν υπήρχαν αποδεικτικά στοιχεία τα οποία να επιβεβαιώνουν αυτό τον ισχυρισμό. Αντιθέτως πρόκειται για μια απλή συνεργασία της ενάγουσας με την γαλλική εταιρία από την οποία αγόραζε με διαδοχικές συμβάσεις προϊόντα έναντι συμφωνημένου αντίτιμου κάθε φορά.

Περαιτέρω αναφέρθηκε ο εναγόμενος ότι στα διαφημιστικά έντυπα για τα προϊόντα L ανέγραφε ότι σε 3 καταστήματα πωλούνται αποκλειστικά προϊόντα L και έτσι από αυτό το περιεχόμενο προκύπτει ότι δεν υπονοούσε ότι τα αλλά καταστήματα που δεν πούλαγαν προϊόντα L ότι είναι απομιμήσεις των γνησίων προϊόντων τους.

Υποχρέωση ο αντιπρόσωπος δεν είχε να το συμπεριλάβει στα διαφημιζόμενα καταστήματα από τι στιγμή που δεν έχει καταρτιστεί κάποια σύμβαση αποκλειστικής διανομής των προϊόντων. Εκτός των άλλων η ενάγουσα δεν πωλούσε μόνο προϊόντα L αλλά και προϊόντα άλλων εταιρειών.

2) Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης στην αγορά.

Στο τμήμα αυτό θα παρατεθεί νομολογία που έχει σχέση με τη λειτουργία των επιχειρήσεων και των εμπορικών εν γένει συναλλαγών και θα γίνει φανερός ο τρόπος που ερμηνεύει και εφαρμόζει η ελληνική νομολογία τη ρήτρα των χρηστών ηθών όταν καλείται να σταθμίσει αλληλοσυγκρουόμενα (και συνήθως μεγάλα) συμφέροντα.

2.1. Υπ' αριθμ. 4546/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (Δικαστής Αγ. Τζουλιαδάκη) :

...Περαιτέρω κατά το άρθρο 2 του ν. 703/1977 "περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού", απαγορεύεται η υπό μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης αυτών επί του συνόλου ή μέρους της αγοράς της χώρας.

Καταχρηστική εκμετάλλευση έχουμε σε περιπτώσεις :

- α) όταν γίνεται άμεσος ή έμμεσος ανταγωνισμός είτε των τιμών αγοράς ή πωλήσεων είτε με άλλους μη εύλογους όρους συναλλαγής
- β) στην εφαρμογή άνισων όρων έχοντας ισοδύναμες παροχές (μισθού) ιδίως όταν πρόκειται για αδικαιολόγητη άρνηση πωλήσεων, αγορών ή άλλων συναλλαγών κατά τρόπο ο οποίος θέτει σε μειονεκτική ανταγωνιστική θέση.

Από την προηγούμενη διάταξη και από τη διάταξη του άρθρου 82 δεν απαγορεύεται η επίτευξη δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης, άλλα η καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης αυτής. Η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης μπορεί να θεωρηθεί αδικοπραξία όταν προκαλεί ζημία ή ηθική βλάβη σε άλλον (δηλαδή στην ανταγωνιστική επιχείρηση). Σε αυτή τη περίπτωση δημιουργείται υποχρέωση αποζημίωσης και χρηματικής ικανοποίησης.

Για να θεωρηθεί μια πράξη αδικοπραξία πρέπει να κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά, δηλαδή οικονομική δύναμη, η οποία να της δίνει τη δυνατότητα να παρεμποδίσει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό δίνοντας με αυτό τον τρόπο τη δύναμη να συμπεριφέρεται σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές, τους πελάτες και τέλος τους καταναλωτές.

Η επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση κρίνεται βάση :

- α) το μερίδιο της στη σχετική αγορά

β) ο ύψος των οικονομικών μέσων και των δυνατοτήτων της
γ) την ύπαρξη όμοιων προϊόντων από άλλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά (υποκατάστατα προϊόντα).

Καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης είναι όταν θίγεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός με την έννοια ότι οι μέθοδοι και πρακτικές της δεσπόζουσας επιχείρησης, επηρεάζουν τη δομή της αγοράς τόσο σε επίπεδο ομοειδών επιχειρήσεων όσο και σε επίπεδο καταναλωτών.

Όταν έχουμε περιπτώσεις όπως α) επιβολή αυθαίρετων όρων συναλλαγών, β) εφαρμογή διακριτικής μεταχείρισης και γ) αιφνίδια και αδικαιολόγητη διακοπή μακροχρόνιων εμπορικών σχέσεων, τότε έχουμε καταχρηστική εκμετάλλευση της σχέσης της οικονομικής εξάρτησης.

Κατά το άρθρο 1 του Ν.146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού απαγορεύεται κατά τις εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγές οποιαδήποτε πράξη ανταγωνισμού που είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη. ο παραβάτης σε αυτή τη περίπτωση υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία.

Για να εφαρμοσθεί αυτή η διάταξη πρέπει να υπάρχει α) σκοπός ανταγωνισμού β) ανάπτυξη της ανταγωνιστικής ενέργειας σε μια ανταγωνιστική αγορά γ) αντίθεση της ανταγωνιστικής ενέργειας στα χρηστά ήθη.

Ο σκοπός ανταγωνισμού αναλύεται στα εξής επί μέρους στοιχεία: 1) σε πράξη ανταγωνισμού 2) σε σχέση ανταγωνισμού 1) σαν πράξη θεωρείται η προσπάθεια να διευρύνει ή να διατηρήσει το πελατολόγιο της. 2) σχέση ανταγωνισμού είναι η δράση 2 ή περισσότερων επιχειρήσεων σε μια κοινή αγορά με κοινό στόχο τη σύναψη συναλλακτικών σχέσεων με τρίτους.

Αντίθεση στα χρηστά ήθη -κατά την κρατούσα άποψη- υπάρχει όταν η ανταγωνιστική ενέργεια προσκρούει στο αίσθημα και στις ιδέες του εκάστοτε -κατά γενική αντίληψη- ορθώς, δικαίως και εμφρόνως σκεπτόμενου ανθρώπου εντός του συναλλακτικού κύκλου όπου λαμβάνει χώρα η πράξη ή όταν γίνεται χρήση μεθόδων και μέσων αντιθέτων προς την ομαλή ηθικότητα των συναλλαγών.

2.2 Υπ' αριθ. 8119/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (Εισηγήτρια Αικ. Κουρουνάρχη) :

Η παράβαση σύμβασης μπορεί να είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, μόνον αν με αυτή εξυπηρετείται σκοπός ανταγωνισμού και συντρέχουν ειδικές συνθήκες που της προσδίδουν αθέμιτο χαρακτήρα.

Τέτοιο χαρακτήρα έχει όταν γίνεται με μεθοδεύσεις και με σκοπό την απόσπαση πελατείας, που αποτελεί πολύτιμο αγαθό της επιχείρησης ή και την εκμετάλλευση της ξένης φήμης (ΕφΘεσ 662/2007 ΕΠΙΣΚΕΜΠΔ 2007.826, ΕφΘεσ 2655/2004 Αρμ 2004.1683).

Βάσει των διατάξεων από τα άρθρα 297,298,361,414,919,932 ΑΚ προκύπτει ότι η καταγγελία μιας σύμβασης μπορεί να είναι ταυτόχρονα και αδικαιοπραξία και να παρέχει στο συμβαλλόμενο νομικό πρόσωπο το δικαίωμα να αξιώσει την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης για την αποκατάσταση της ηθικής τους βλάβης εάν αποδειχθεί ότι το νομικό πρόσωπο έχει υποστεί παράνομη προσβολή στο όνομα, τη φήμη και το επαγγελματί του. μέλλον (ΑΠ 1505/1988 ΔΕΕ 1990. 94, ΕφΘεσ 662/2007 ΕΠΙΣΚΕΜΠΔ 2007.826, ΕΑ 4711/2006 ΔΕΕ 2007.1208).

Ακόμη, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 2 περ. γ' του ν.703/1977 "περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού" απαγορεύεται η από μια ή περισσότερες επιχειρήσεις καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης αυτών στο σύνολο ή μέρους της αγοράς της χώρας.

Η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση μπορεί να συνίσταται κυρίως στην εφαρμογή άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, ιδιαίτερα στην αδικαιολόγητη άρνηση πωλήσεων, αγορών ή άλλων συναλλαγών κατά τρόπο ώστε κάποιες επιχειρήσεις να τίθενται σε μειονεκτική στον ανταγωνισμό θέση.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν 703/1977 και του άρθρου 81 της ΣυνΘΕΚ, απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση από μια ή περισσότερες επιχειρήσεις, (της σχέσης οικονομικής εξάρτησης) στην οποία βρίσκεται προς αυτή ή αυτές μια επιχείρηση, η οποία κατέχει θέση πελάτη ή προμηθευτή (ακόμη και ως προς ένα είδος προϊόντων ή υπηρεσιών).

Η οικονομική εξάρτηση αφενός προϋποθέτει την ύπαρξη μιας επιχείρησης η οποία να κατέχει θέση πελάτη ή προμηθευτή και αφετέρου την ύπαρξη μιας εξαρτημένης επιχείρησης (η οποία να μη διαθέτει ισοδύναμες εναλλακτικές λύσεις). Η οικονομική εξάρτηση του εμπόρου από προμηθευτή μπορεί να προκύπτει από το γεγονός ότι ο πρώτος έχει, λόγω της μακρόχρονης συνεργασίας του και των

επενδύσεων που έκανε, προσαρμόσει την επιχείρηση του στις ανάγκες διάθεσης και προώθησης των προϊόντων του δεύτερου, ώστε δεν θα μπορούσε να στραφεί σε εναλλακτικές πηγές εφοδιασμού χωρίς να υποστεί σοβαρές οικονομικές θυσίες .(ΕπΑντΟλ 38/11/1999 ΔΕΕ 1999.721, ΠΠΠειρ 3496/2007 ΧΡΙΑΔ 2008.150, ΠΠΑ 10/2002 ΔΕΕ 2002.169).

Η ενάγουσα ανώνυμη εταιρεία είναι εμπορική εταιρεία με ειδικότερο αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την αγορά προς μεταπώληση τροφίμων και ποτών. Διατηρεί δε προς τούτο οργανωμένο δίκτυο διανομής στο νομό Αττικής και απασχολεί δικό της προσωπικό. Η εναγόμενη ανώνυμη εταιρεία, είναι επίσης εμπορική εταιρεία, και δραστηριοποιείται στους τομείς της παραγωγής, επεξεργασίας, εμφιάλωσης και εμπορίας οινοπνευματωδών ποτών και ειδικότερα, ρετσίνας, η οποία φέρει το διακριτικό τίτλο "ρετσίνα ".....".

Δυνάμει σύμβασης αποκλειστικής διανομής, η οποία καταρτίστηκε προφορικά μεταξύ των διαδίκων, το μήνα Νοέμβριο του έτους 1993, η ενάγουσα, ανέλαβε κατ' αποκλειστικότητα τη διάθεση των κάτωθι προϊόντων παραγωγής της εναγόμενης: α) ρετσίνα ".....", με μεταπώληση αυτών, στο όνομα και για λογαριασμό της στο νομό Αττικής, και με αντιπαροχή (περιθώριο κέρδους), που καθορίστηκε με τη μορφή έκπτωσης ποσοστού 20% επί της αξίας των εκδοθέντων, προς αυτήν, τιμολογίων, καθώς και πρόσθετης έκπτωσης ποσοστού 14% επί του συνολικού ακαθάριστου κύκλου εργασιών της κατ' έτος.

Σε εκτέλεση της ανωτέρω σύμβασης η ενάγουσα προέβη σε πωλήσεις προϊόντων της εναγόμενης αποκλειστικά και μόνο σε νέους πελάτες, οι οποίοι, πριν το εν λόγω χρονικό διάστημα, δεν διατηρούσαν συναλλακτικές σχέσεις με την τελευταία. Ειδικότερα, η ενάγουσα δημιούργησε οργανωμένο δίκτυο πωλήσεων στο νομό Αττικής, αποτελούμενο από τους αναφερόμενους στην αγωγή τριακόσιους πενήντα πέντε (355) σταθερούς πελάτες,,, με τους οποίους είχε αποκτήσει σταθερή και διαρκή συναλλακτική επαφή, που καθιστούσε αναμενόμενη τη σύναψη και άλλων συναλλακτικών πράξεων στο μέλλον και μάλιστα μέσα σε ένα ορατό χρονικό διάστημα. Η δημιουργία δε νέων πελατειακών σχέσεων στην οποία συντέλεσε η ενάγουσα συνέβαλε στην αύξηση των πωλήσεων της εναγόμενης.

Ο ισχυρισμός της τελευταίας ότι η συνεργασία της με την ενάγουσα δεν ήταν αποκλειστική αλλά αντιθέτως κατά τη διάρκεια αυτής συνεργαζόταν και με τις εταιρείες "....." ".....ΕΠΕ", οι οποίες είχαν το ίδιο πελατολόγιο με την

ενάγου-σα και πωλούσαν τα προϊόντα παραγωγής στους ίδιους πελάτες στο νομό Αττικής δεν κρίνεται βάσιμος.

Το αντίθετο δεν προκύπτει από τα προσκομιζόμενα από την εναγόμενη "αναλυτικά καθολικά πελατών" με καταχωρημένες πωλήσεις από την τελευταία προς τις ανωτέρω εταιρείες κατά το χρονικό διάστημα από 12-11-1997 έως 6-10-2002, όσον αφορά την εταιρεία ".....και από 6-2-2001 έως 18-5-2006, όσον αφορά την εταιρεία "..... ΕΠΕ", δεδομένου ότι από τα ως άνω αποσπάσματα των εμπορικών βιβλίων της δεν προκύπτει η περιοχή δραστηριοποίησης των προαναφερόμενων εταιρειών, ούτε οι συγκεκριμένοι πελάτες προς τους οποίους διοχετεύονταν τα προϊόντα από τις εταιρείες αυτές.

Η ενάγουσα είχε αναπτύξει δική της επιχειρηματική υποδομή καθώς είχε προσλάβει και εκπαιδεύσει υπαλληλικό προσωπικό όπως επίσης είχε αναλάβει και τη διαφημιστική προβολή. Παρόλο που είχε αναπτύξει επιχειρηματική οργάνωση στα δίκτυα διανομής της εναγόμενης, εξακολούθησε να ενεργεί ως τμήμα εμπορικής οργάνωσης της τελευταίας (εναγόμενης) και να εξαρτάται από την εσωτερική της λειτουργία (διότι η εμπορική της δραστηριότητα συνδεόταν με το σύστημα διανομής της εναγόμενης).

Επιπλέον η ενάγουσα είχε αναλάβει την υποχρέωση να μην ασκεί ανταγωνιστική δραστηριότητα προς την εναγομένη. Συνέπεια της λειτουργικής αυτής ενσωμάτωσης της επιχείρησης της ενάγουσας σε αυτή της εναγομένης ήταν πως η τελευταία προέβαινε με δικά της έξοδα σε διαφημίσεις, προωθώντας με αυτόν τον τρόπο υποθέσεις της ενάγουσας αφού ανέφερε πως ήταν η μοναδική διανομέας (η εναγομένη).

Η συνεργασία μεταξύ των διαδίκων είχε λειτουργήσει αρμονικά για αρκετά χρόνια. Κατά τη διάρκεια όμως αυτής της συνεργασίας η ενάγουσα υπέστη χρεωστικό υπόλοιπο που προσέγγιζε το 65% των ακαθάριστων εσόδων της από την πώληση των προϊόντων της εναγομένης (δεδομένου ότι η τελευταία παραλάμβανε μεταχρονολογημένες επιταγές έκδοσης της ενάγουσας, αντίστοιχου ποσού).

Εντούτοις τον Οκτώβριο του 2004 η εναγόμενη δήλωσε σε πελάτες της ενάγουσας ότι θα διακόψει τη συνεργασία τους. Ειδικότερα με σχετικές επιστολές στις εταιρείες η εναγόμενη στις 8-10-04, 11-10-04, 12-10-04 ενημέρωνε τους πελάτες της ενάγουσας ότι θα διακόψει την συνεργασία με την ενάγουσα και ότι η εναγόμενη θα αναλάμβανε την αποκλειστική διανομή των προϊόντων της.

Έπειτα ακολούθησε μια καταγγελία στις 23-11-04 όπου η ενάγουσα έκανε

μια εξώδικη διαμαρτυρία (όπου παραδόθηκε στην εναγόμενη στις 8-12-04) με την οποία διεκδικούσε το δικαίωμα για την ανόρθωση της ζημίας που υπέστη λόγω της διακοπής της συνεργασίας τους δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια σύμβασης η ενάγουσα εισέφερε νέους πελάτες στην εναγόμενη. Σε απάντηση της εξώδικης διαμαρτυρίας η εναγόμενη με την από 30-12-04 δήλωση της που παραδόθηκε στην ενάγουσα, γνωστοποιούνται εγγράφως τους λόγους διακοπής της συνεργασίας τους.

Οι λόγοι αναγόταν κυρίως στον τρόπο και χρόνο εκκαθάρισης των μεταξύ οικονομικών συναλλαγών. Προς απόκρουση των άλλων λόγων, η ενάγουσα επέδωσε στις 7-2-05 εξώδικη διαμαρτυρία και στην συνέχεια με την από 13-6-05 εξώδικη δήλωση της, δήλωνε σε αυτήν εγγράφως ότι καταγγέλλει την επίδικη σύμβαση.

Η ως άνω συμπεριφορά της εναγόμενης, συνισταμένη στην άσκηση του δικαιώματος αυτής να καταγγείλει την επίδικη σύμβαση, δεν συνιστά παράνομη πράξη, εφόσον, κατά τα διαλαμβανόμενα στον ανωτέρω δικανικό συλλογισμό, όταν η σύμβαση διανομής είναι αόριστης διάρκειας, λύεται κατά πάντα χρόνο με την τήρηση απλώς της προαναφερόμενης προθεσμίας και συνεπώς η εναγόμενη δικαιούταν ελευθέρα να καταγγείλει την επίδικη σύμβαση οποτεδήποτε. Η τήρηση της εξάμηνης προθεσμίας καταγγελίας εκ μέρους της τελευταίας δεν καθιστά την καταγγελία παράνομη, αλλά δημιουργεί υποχρέωση αυτής προς αποζημίωση, λόγω τη μη εκπλήρωσης των υποχρεώσεών της που απορρέουν από τη σύμβαση αποκλειστικής διανομής.

Περαιτέρω, από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι η εν λόγω (τακτική) καταγγελία εκ μέρους της εναγόμενης έγινε με αποκλειστικό σκοπό την απόσπαση της πελατείας της ενάγουσας και της εκτόπισής της από την αγορά, όπως α-βάσιμα ισχυρίζεται αυτή. Αντιθέτως, αποδείχθηκε ότι επήλθε λόγω της ύπαρξης διαφωνίας επί οικονομικών δεδομένων μετά την εκλογή νέου διοικητικού συμβουλίου της εναγόμενης. Εξάλλου, δεν ήταν αθέμιτη προς την κρατούσα επιχειρηματική πολιτική, ούτε και έπληξε το όνομα, τη φήμη και την υπόληψη της ενάγουσας εταιρείας στον εμπορικό κόσμο, η οποία εξακολουθεί να δραστηριοποιείται με επιτυχία στις διανομές ποτών και τροφίμων. Ως εκ τούτο το σχετικό αγωγικό αίτημα περί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης πρέπει να απορριφθεί ως ουσιαστικά αβάσιμο.

Περαιτέρω, αποδείχθηκε ότι, μετά τη λύση της επίδικης σύμβασης αποκλειστικής διανομής, η εναγόμενη διατήρησε τα οφέλη που προέκυψαν από τις πελατειακές σχέσεις που δημιούργησε η ενάγουσα κατά τη διάρκεια της συνεργασίας

τους, αφού οι αναφερόμενοι στην αγωγή τριακόσιοι πενήντα πέντε (355) πελάτες εξακολουθούν να συναλλάσσονται μαζί της και της αποφέρουν κέρδη.

Ως εκ τούτου η τελευταία πρόκειται να συνεχίσει αφενός να αξιοποιεί τις εν λόγω πελατειακές σχέσεις προβαίνοντας σε πωλήσεις και αφετέρου να έχει τη δυνατότητα να αποκομίζει επιχειρηματικό κέρδος από μελλοντικές παραγγελίες. Επομένως, η ενάγουσα να δικαιούται να λάβει αποζημίωση πελατείας. Λόγω του ότι η επίδικη σύμβαση αποκλειστικής διανομής διήρκεσε περισσότερο από πέντε έτη, το ποσό της αποζημίωσης πελατείας δεν μπορεί να υπερβεί το μέσο ετήσιο όρο των κερδών που εισέπραξε η ενάγουσα κατά τα πέντε τελευταία έτη.

Συγκεκριμένα όπως προκύπτει από επικαλούμενη και προσαγόμενη ιδιωτική έκθεση πραγματογνωμοσύνης του ορκωτού ελεγκτή-λογιστήη ενάγουσα κατά το χρονικό διάστημα από 1-1-2000 έως 31-12-2000 εισέπραξε ως κέρδη από τις προαναφερόμενες πωλήσεις το ποσό των 203.559,64 ευρώ, από 1-1-2001 έως 31-12-2001 το ποσό των 270.671,71 ευρώ, από 1-1-2002 έως 31-12-2002 το ποσό των 350.842,57 ευρώ, από 1-1-2003 έως 31-12-2003 το ποσό των 384.132,07 ευρώ και από 1-1-2004 έως 31-10-2004 το ποσό των 313.199,89 ευρώ.

Η εναγόμενη αμφισβητεί, με τις έγγραφες προτάσεις της, τόσο την ορθότητα των ως άνω κερδών όσο και τον τρόπο υπολογισμού τους. Πλην, όμως, δεν πλήττει ει-δικά και συγκεκριμένα κονδύλια, ούτε επικαλείται τα ακριβή ποσά αυτών και το ύψος τους.

Επομένως, το σύνολο των κερδών της ενάγουσας για το χρονικό διάστημα, από 1-1-2000 έως 31-10-2004 ανέρχεται στο ποσό των (203.559,64 € + 270.671,71 € + 350.842,57 € + 384.132,07 € + 313.199,89 € =) 1.522.405,88 ευρώ και συνακόλουθα η αποζημίωση πελατείας, που δικαιούται ανέρχεται στο ποσό των (1.522.405,88 € : 5 =) 304.481,16 ευρώ, το οποίο ισοδυναμεί στα ετήσια, κατά μέσα όρο, κέρδη της και αποτελεί το ανώτατο επιτρεπόμενο όριο, απορριπτόμενου του σχετικού κονδυλίου κατά το επιπλέον αιτούμενο ποσό ως ουσιαστικά αβάσιμο". Η ως άνω αποζημίωση κρίνεται ως "δίκαιη" λαμβανομένων υπόψη των κερδών που απώλεσε η ενάγουσα από τις υποθέσεις με τους πελάτες, οι οποίοι, παραμένουν στη διάθεση της εναγόμενης μετά τη λύση της σύμβασης. Κατ' ακολουθία, η αγωγή πρέπει να γίνει εν μέρει δεκτή και ως ουσιαστικά βάσιμη και να αναγνωρισθεί ότι η εναγόμενη οφείλει να καταβάλει στην ενάγουσα το ποσό των 304,481,16 ευρώ, με το νόμιμο τόκο από την επομένη της επίδοσης της αγωγής έως την εξόφληση.

3) Αθέμιτες συναλλακτικές πρακτικές που προσκρούουν στα χρηστά ήθη.

3.1. Υπ' αριθμ. 102/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Χαλκίδας (Εισηγητής Β. Μαντλάς).

[...] Εξάλλου, από την διάταξη του άρθρου 919 του ΑΚ, στην οποία ορίζεται ότι "όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει" προκύπτει ότι, κύριο γνώρισμα της προβλεπόμενης από αυτήν αδικοπραξίας, η οποία μπορεί να συνιστά αδικοπραξία του άρθρου 914 του ΑΚ, είναι η προσβολή των χρηστών ηθών από την πράξη του υπαιτίου, που επιχειρείται από πρόθεση ή και από την παράλειψη αυτού.

Η αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, η έννοια των οποίων είναι νομική ως προς το επιτρεπτό του επιδιωχθέντος σκοπού και των χρησιμοποιηθέντων μέσων, εξετάζεται αντικειμενικά και σύμφωνα με την αντίληψη του υγιούς κατά το δίκαιο σκεπτόμενου μέσου κοινωνικού ανθρώπου.

Όσον αφορά την πρόθεση δεν απαιτείται το πρόσωπο να ενέργησε τη ζημιόγono πράξη ή παράλειψη προς τον αποκλειστικό σκοπό της βλάβης τρίτου, άλλα αρκεί και η περί της επελθούσας πράξης. Δηλαδή είναι επαρκές ότι γινόταν εν γνώσει για το ότι αυτή η πράξη είναι ικανή να προκαλέσει ζημία και παρόλα αυτά η δεν απέσχε της πράξης ή της παράλειψης από την οποία επήλθε η ζημία.

Επίσης, υποχρέωση προς αποζημίωση λόγω συμπεριφοράς αντίθετης προς τα χρηστά ήθη γεννάται και στην περίπτωση δόλιας παροχής εσφαλμένων πλη-ροφοριών ή συμβουλών με σκοπό να προκληθεί ζημία σε άλλο πρόσωπο.

Το ίδιο συμβαίνει και με την περίπτωση αποσιωπήσεως ουσιωδών πληροφοριών ή της παραλείψεως ενημερώσεως για επικείμενο κίνδυνο, εφόσον ο αποσιωπήσας ή παραλείψας είχε την υποχρέωση να παράσχει πληροφορίες ή να ενημερώσει τον ζημιωθέντα. Η υποχρέωση παροχής πληροφοριών ή ενημερώσεως μπορεί να απορρέει από την σύμβαση, τον νόμο ή την καλή πίστη, ήτοι το αμοιβαίο μέτρο σεβασμού, εντιμότητας και ευπρέπειας στις συναλλαγές (βλ. Αποστόλου Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, σελ. 620-621).

Κατά το αρθρο 386 παρ 1 του ΠΚ, όποιος βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας άλλον σε πράξη ή παράλειψη με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων, με σκοπό να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος τότε τιμωρείται με

φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών και αν η ζημία που προκλήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλη με φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών.

Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι για την στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της απάτης απαιτούνται :

- α) σκοπός του δράστη να αποκομίσει κάποιο όφελος (περιουσιακό)
- β) εν γνώσει του παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών
- γ) βλάβη ξένης περιουσίας η οποία να συσχετίζεται με τις παραπλανητικές ενέργειες ή παραλείψεις του δράστη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις η απόκρυψη δεν είναι αθέμιτη όταν δεν στοιχειοθετείται καν η αντικειμενική υπόσταση και η πράξη δεν είναι ούτε κατά αρχήν άδικη. Τούτο, δε, διότι **σε μία φιλελεύθερη ανταγωνιστική οικονομία ένας γενικός κίνδυνος στις συναλλαγές θεωρείται κοινωνικά αποδεκτός και η εκμετάλλευση των επιπλέον πληροφοριών που κατέχει ο ένας συναλλασσόμενος θεωρείται μέχρι ενός βαθμού ανεκτή, δηλαδή κοινωνικά πρόσφορη**. Γενική νομική υποχρέωση προς διαφώτιση δεν υπάρχει. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε αφόρητη ποινικοποίηση της συναλλακτικής ζωής.

Με το στοιχείο του "αθεμίτου" ο νομοθέτης επισημαίνει ότι πρέπει να συντρέχουν πρόσθετες περιστάσεις που θεμελιώνουν την υποχρέωση ανακοινώσεως. Αθέμιτη, επομένως, είναι η απόκρυψη ή η παρασιώπηση όταν γίνεται παρά την ύπαρξη τέτοιων περιστάσεων που δημιουργούν υποχρέωση διαφωτίσεως (βλ. Χρ. Μυλωνόπουλου, Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδι-οκτησίας και της περιουσίας, Α "Έκδοση, σελ. 442-444 και 450-451, Διονυσίου Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά περιουσιακών εννόμων αγαθών, τεύχος Β', σελ. 74).

Με την υπό κρίση αγωγή ο ενάγων εκθέτει ότι κατά ιού AZ είχε οικονομικές απαιτήσεις . Ο AZ είχε κατά της εδρευούσης στο Παναμά ανώνυμη ναυτιλιακή εταιρεία η οποία αντιπροσωπευόταν στην Ελλάδα από την εναγόμενη ανώνυμη ναυτιλιακή εταιρεία απαιτήσεις ύψους 74.879,22 ευρώ.

Τον Μάιο του 2004 ο AZ ζήτησε από τον ενάγοντα να του δανείσει το ποσό των 115.000 ευρώ διαβεβαιώνοντας τον ότι δεν θα κινδύνευε η απαίτηση του λόγω του ότι θα λάμβανε από τον πλειστηριασμό το ποσό των 141.182,52 ευρώ. Επίσης προκειμένου να κάμψει τους δισταγμούς του ενάγοντος τον πρόέτρεψε ο εναγόμενος AZ να επικοινωνήσει με την ΠΣ την νόμιμη εκπρόσωπο η οποία θα τον διαβεβαίωνε ότι ο AZ δεν έχει οφειλές σε τρίτα πρόσωπα.

Στα τέλη του Μάιου του 2004 ο πληρεξούσιος δικηγόρος του ενάγοντος ΓΜ επικοινωνήσε με την ΠΣ (την νόμιμη εκπρόσωπο της εναγομένης) ζητώντας πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη άλλων δανειστών του ΑΖ, οι οποίοι θα απέκλειαν ή θα περιόριζαν την δυνατότητα ικανοποίησης τόσο των υφιστάμενων όσο και της μελλοντικής του έναντι των τελευταίων αξιώσεων.

Ο ενάγων επιπλέον εκθέτει ότι ο ενάγων συνοδευόμενος από τον ΑΖ επισκέφτηκε τα γραφεία της εναγομένης στον Πειραιά όπου συναντήθηκε με την ΠΣ την νόμιμη εκπρόσωπο της εναγομένης η οποία τον διαβεβαίωσε ότι θα πραγματοποιηθεί πλειστηριασμός από τον οποίο των 155.000 ευρώ και επίσης ισχυρίστηκε ότι ο ΑΖ «δεν θα έπρεπε να χρωστάει σε άλλους». Αφότου διαβεβαιώθηκε ο ενάγων ότι δεν κινδυνεύει η αξίωση του, παρείχε το δάνειο στον ΑΖ με τη συμφωνία να του το αποδώσει ο τελευταίος ατόκως στις 1-3-05. Στην πορεία αποδείχτηκε ότι η νόμιμη εκπρόσωπος του εναγομένου απέκρυψε ότι ο ΑΖ χρωστούσε από παλιότερα δάνειο ύψους 42.609,8 ευρώ η οποία στις 25-5-05 συνυπολογιζομένων και των τόκων είχε ανέλθει στα 75.660,2 ευρώ.

Τέλος όπως αποδείχτηκε η υπάλληλος της εναγομένης απέκρυψε παράνομα από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του ενάγοντος ότι ο ΑΖ είχε χορηγήσει αμετάκλητο συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο στην δικηγόρο της εναγομένης ΔΣ να εισπράξει εκείνη τα 141.182,52 ευρώ για τα οποία θα κατατασσόταν ο πρώτος, ενώ το ποσό της οφειλής η πληρεξούσια δικηγόρος θα της απέδιδε στην ΠΣ, ως νόμιμο εκπρόσωπο της εναγομένης.

3.2) Με την υπ' αριθμ. 380/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου (Εισηγητής ο Αρεοπαγίτης Γ. Χρυσικός) θεωρήθηκε ότι η εναντίον των χρηστών ηθών συμπεριφορά των υπαλλήλων (προσθηθέντων) ενός νομικού προσώπου (λ.χ. εταιρείας), γεννά σε βάρος του νομικού προσώπου υποχρέωση αποζημίωσης όσων ζημιώθηκαν από την συμπεριφορά των υπαλλήλων του :

Βάση διάταξης του άρθρου 71 ΑΚ, που ορίζει ότι το νομικό πρόσωπο ευθύνεται για πράξεις ή παραλείψεις των υπαλλήλων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους και έτσι το νομικό πρόσωπο υποχρεούται να αποζημιώσει. Προϋποθέσεις κατά τη διάταξη αυτή αδικαιοπρακτικής ευθύνης του νομικού προσώπου είναι οι ακόλουθες:

- α) πράξη ή παράλειψη που να μην είναι δικαιοπραξία και να παράγει υποχρέωση αποζημίωσης
- β) να πρόκειται για πράξη ή παράληψη των οργάνων που αντιπροσωπεύουν το νομικό πρόσωπο.
- γ) πράξη η παράλειψη που έγινε κατά τη διάρκεια εκτέλεσης καθηκόντων του οργάνου. Στην περίπτωση που η πράξη ή παράλειψη του αρμόδιου οργάνου είναι υπαίτια που παράγει υποχρέωση αποζημίωσης, τότε ευθύνεται εις ολοκλήρου και το νομικό πρόσωπο.

Στην έκθεση πραγματογνωμοσύνης διαπιστώνεται ότι το πλοίο διέθετε κατά τη βύθιση του επαρκή αριθμό πληρώματος, με τις απαιτούμενες από αυτούς κανονισμούς ειδικότητες των καθηκόντων. Όπως όμως παρατηρείται και στην έκθεση ΑΣΚΑ «υπάρχει μεν τυπική συμφωνία όσον αφορά τα πιστοποιητικά ικανότητας και τα εκδιδόμενα από την αρχή διπλώματα» αλλά η ουσιαστική εξέταση των ικανοτήτων των μελών του πληρώματος δεν έχει γίνει γιατί όπως διαπιστώνεται 3 υποπλοίαρχοι του πλοίου έχουν ελάχιστη εμπειρία των επιβατηγών-οχηματαγωγών πλοίων (Γ1,Γ2,Γ3) χωρίς όμως αυτό να καταγράφει και να γεννήσει ανησυχία σε κανένα αρμόδιο όργανο της πλοιοκτήτριας εταιρείας.

Η έλλειψη εμπειρίας των δύο τελευταίων μελών του πληρώματος και ειδικότερα των δυο τελευταίων αξιωματικών δεν αποδείχθηκε ότι στην υπόθεση συνδέεται αιτιωδώς με την πρόσκρουση του πλοίου και όσα επακολούθησαν, το οποίο είχαν ως συνέπεια τον θάνατο των 80 επιβατών και τη διακινδύνευση της ζωής των υπολοίπων, συνδέεται όμως άμεσα με την έλλειψη των προσόντων αυτών του πρώτου Γ1.

Πράγματι ο εν λόγω αξιωματικός όχι μόνο στερείται την απαραίτητη

εμπειρία, άλλα επιπλέον ήταν γνωστό ότι στους ναυτιλιακούς κύκλους είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα σε προηγούμενα πλοία που είχε εργαστεί στο παρελθόν. Το γεγονός ότι πλοηγούσε ο Γ1 επικίνδυνα και ότι δεν είχε τα ουσιαστικά προσόντα το γνώριζε η εναγομένη. Τον επικίνδυνο και προβληματικό του χαρακτήρα το επιβεβαίωσε και ο τεχνικός σύμβουλος της εναγομένης πλοιοκτήτριας εταιρείας Ζ1 που εξετάστηκε ως μάρτυρας στο ναύαγιο.

Οι αρμόδιοι για τις προσλήψεις προσωπικού γνώριζαν την ανικανότητα του Γ1 διότι και μάλιστα ήταν γνωστό στους ναυτιλιακούς του κύκλους. Εντούτοις η εναγόμενη πλοιοκτήτρια εταιρεία όχι μόνο αδιαφόρησε παντελώς να ερευνήσει αν ο Γ1 έχει ουσιαστικά προσόντα αλλά τον προσέλαβε τον Γ1 ενώ γνώριζε ότι ήταν ανίκανος.

Το ζημιογόνο αποτέλεσμα δεν θα είχε συμβεί αν η πλοιοκτήτρια εταιρεία δεν είχε προσλάβει τον Γ1. Η πιο πάνω παράλειψη συνιστά βαρύτατη αμέλεια της πλοιοκτήτριας εταιρείας διότι ο έλεγχος των ουσιαστικών προσόντων των ναυτικών συνιστά νομικό αυτής καθήκον, αφού συνδέεται με την υποχρέωση αυτής να διατηρεί το πλοίο της αξιόπλοο. Η συμπεριφορά αυτή της πλοιοκτήτριας εταιρείας είναι αντίθετη στις αρχές της καλής πίστης όπως διαμορφώνεται κατά την κρατούσα κοινωνική αντίληψη και απορρέει από τα άρθρα 281 και 288 ΑΚ.

Τέλος η πλοιοκτήτρια εταιρεία όφειλε να μεριμνήσει για την ασφαλή μεταφορά των επιβατών της οι οποίοι της είχαν εμπιστευτεί τη ζωή τους, προσλαμβάνοντας έμπειρους και ικανούς ναυτικούς.

3.3. Υπ' αριθμ. 1199/2009 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης (Εισηγήτρια η Εφέτης Καλλ. Κουτουράτσα) :

Από τα άρθρα 330, 361, 297, 298, 914 και 919 ΑΚ, προκύπτει ότι, όταν υφίσταται συμβατικός δεσμός ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, μπορεί, στα πλαίσια των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων τους, που πηγάζουν από την οικεία συμβατική σχέση, από μία ή περισσότερες πράξεις ή παραλείψεις τους ενός από τους συμβαλλομένους, να γεννηθεί, πλην της ενδοσυμβατικής ευθύνης και εξωδικαιοπρακτική για την αποκατάσταση της ζημίας, η οποία προκλήθηκε στον άλλο κατά τους ορισμούς του άρθρου 914 ΑΚ, αν η πράξη ή παράλειψη και χωρίς τη συμβατική σχέση διαπραττομένη θα ήταν καθεαυτή παράνομη, ως αντικείμενη στο γενικό καθήκον που επιβάλλει το άρθρο 914 ΑΚ, να μη ζημιώνει κάποιος άλλος υπαίτιος (ΑΠΟΛ 967/1973, ΑΠ 1369/2007 δημοσίευση Νόμος).

Στην προκείμενη περίπτωση με την από 30.8.2005 (με αριθ. κατάθεσης 32850/2005) αγωγή τους ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, που στρέφεται κατά της εναγομένης και ήδη εφεσίβλητης, οι ενάγοντες και ήδη εκκαλούντες ισχυρίστηκαν ότι μέσω του τουριστικού γραφείου "M. Travel", που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη και έχει την ιδιότητα του ταξιδιωτικού πράκτορα της εναγομένης αεροπορικής εταιρίας, που εδρεύει στη Γερμανία, αγόρασαν δύο εισιτήρια κατηγορίας Business, με χρόνο αναχώρησης τη 12.4.2005, τόπο αναχώρησης τη Θεσσαλονίκη, ενδιάμεσο προορισμό την πόλη της Φρανκφούρτης Γερμανίας και τελικό προορισμό την Καντώνα Κίνας.

Ότι η αναχώρηση από την Καντώνα είχε προγραμματιστεί για τις 29.4.2005 με την πτήση LH 789 της εναγομένης και ώρα αναχώρησης την 23.30 τοπική ώρα, με προορισμό την Φρανκφούρτη από την οποία στις 30.4.2005 με την πτήση LH 964 της εναγομένης θα μετέβαιναν στο Μόναχο και από εκεί την ίδια ημέρα στη Θεσσαλονίκη, με χρόνο άφιξης την 30.4.2005 και ώρα 15.30 Ελλάδος.

Ότι στις 29.4.2005 και ενώ ανέμεναν την επιβίβαση τους στο αεροπλάνο της εναγομένης, μετά την παρέλευση της προγραμματισμένης ώρας αναχώρησης, πληροφορήθηκαν μέσω ανακοινώσεων από τον ηλεκτρονικό πίνακα του αεροδρομίου της Καντώνα ότι θα υπήρχε καθυστέρηση στην πτήση τους και περί την 5η πρωινή ώρα της 30.4.2005 τους ανακοινώθηκε προφορικά ότι, λόγω τεχνικού προβλήματος στο αεροσκάφος, θα μεταφερθούν με ευθύνη της εναγομένης σε ξενοδοχείο, όπου πράγματι μεταφέρθηκαν χωρίς να τους παραδοθούν οι αποσκευές τους, λόγω του ότι δεν ήταν δυνατή η συνέχιση του ταξιδιού μέσω άλλων πτήσεων. Ότι τελικά

αναχώρησαν από την Καντώνα με αεροσκάφος της εναγομένης στις 2.5.2005 και ώρα 2.30 τοπική και έφθασαν στη Θεσσαλονίκη, μέσω των ενδιάμεσων σταθμών Φρανκφούρτης και Μονάχου, στις 2.5.2005 και ώρα Ελλάδος 15.30, δηλαδή με καθυστέρηση 51 ωρών, ενώ ο πρώτος από αυτούς παρέλαβε μια μόνο βαλίτσα και τη δεύτερη την παρέλαβε μετά δύο ημέρες, από την οποία όμως είχαν αφαιρεθεί είδη ένδυσης και για το λόγο αυτό η Ολυμπιακή Αεροπορία τον αποζημίωσε με το ποσό των 209 ευρώ.

Ακόμη, εξέθεσαν ότι η εναγομένη από βαριά αμέλεια αθέτησε παράνομα την υποχρέωση της να επιστρέψουν στη Θεσσαλονίκη στις 30.4.2005 και ώρα 15.30, η οποία (βαριά αμέλεια) συνίσταται στο ότι δεν προέβη σε τακτικό τεχνικό έλεγχο του αεροσκάφους της πριν την έναρξη της πτήσης και περαιτέρω παρέλειψε να αποστείλει άλλο αεροπλάνο να εκτελέσει την πτήση, αν και είχε τη δυνατότητα να το πράξει, ώστε η καθυστέρηση της άφιξης τους να περιοριστεί σε 11 ώρες ή να αποστείλει την εξειδικευμένη ομάδα μηχανικών της από την Φρανκφούρτη, ώστε η καθυστέρηση να περιοριστεί σε 15 ώρες, με συνέπεια η ευθύνη της να είναι απεριόριστη, σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 5 της Σύμβασης του Μόντρεαλ.

Κατόπιν του ως άνω ιστορικού ζήτησαν να υποχρεωθεί η εναγομένη αεροπορική εταιρία να καταβάλει σε καθένα από αυτούς το συνολικό ποσό των 20.207,45 ευρώ με τον νόμιμο τόκο από την επομένη της επίδοσης της αγωγής, ως αποζημίωση προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν και χρηματική ικανοποίηση λόγω της ηθικής βλάβης τους από την καθυστέρηση της μεταφοράς τους από την εναγομένη, που αναλύεται στα ακόλουθα επί μέρους ποσά: 1) 600 ευρώ ως αποζημίωση, σύμφωνα με το άρθρο 7 του υπ` αριθ. 261/2004 Κανονισμού του Συμβουλίου της ΕΕ, 2) 5.324,45 ευρώ ως αποζημίωση, σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 1 της Σύμβασης του Μόντρεαλ (4.150 ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα 1.283 ευρώ ανά τραβηκτικό δικαίωμα), 3) 1.283 ευρώ ως αποζημίωση σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 5 της Σύμβασης του Μόντρεαλ (1.000 τραβηκτικά δικαιώματα x 1.283 ευρώ ανά τραβηκτικό δικαίωμα), 4) 3.000 ευρώ, ως αποζημίωση κατ` άρθρο 14 του υπ` αριθ. 261/2004 ανωτέρω Κανονισμού και 5) 10.000 ευρώ (στον καθένα) για χρηματική ικανοποίηση λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστησαν από την καθυστέρηση της αναχώρησης της πτήσης από την Καντώνα, με συνέπεια να μην καταστεί δυνατό να εορτάσουν το Πάσχα με τις οικογένειες τους.

4) Οριοθέτηση της αστικής ευθύνης του τύπου μέσω της ρήτηρας των χρηστών ηθών.

4.1. Υπ' αριθμ.853/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου (Εισηγητής ο Αρεοπαγίτης Ιωάννης Τέντες) :

Κατά την παράγραφο 1 του άρθρου μόνου του ν.1178/1981 "Περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων", ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για παράνομη περιουσιακή ζημία ως και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, η οποία υπαίτια προξενήθηκε με δημοσίευμα που θίγει την τιμή και την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχει μόνο στο πρόσωπο του συντάκτη του δημοσιεύματος ή, εάν αυτός είναι άγνωστος, του εκδότη ή του διευθυντή συντάξεως του εντύπου. Από τις διατάξεις αυτές, με τις οποίες προσδιορίζονται ορισμένα πρόσωπα, από τη δραστηριότητα των οποίων ευθύνεται αντικειμενικώς ο ιδιοκτήτης εντύπου, δεν αποκλείεται η εφαρμογή των κοινών διατάξεων που προβλέπουν την ευθύνη του προστήσαντος από αδικοπραξία του προστηθέντος. (βλ. την αιτιολογική έκθεση του ν. 1178/1981, όπου τονίζεται ότι με την παρ. 1 δεν επιδιώκεται η θέσπιση νέων διατάξεων αλλά η προσαρμογή των διατάξεων του νόμου περί τύπου στις διατάξεις περί αδικοπραξιών του Αστικού Κώδικα).

Επομένως, ο ιδιοκτήτης εντύπου ευθύνεται αντικειμενικώς, σύμφωνα με το άρθρο 922 ΑΚ, για την αδικοπραξία και άλλων προσώπων, πλην του συντάκτη δημοσιεύματος, του εκδότη ή του διευθυντή συντάξεως του εντύπου, τα οποία είναι εντεταγμένα στο πεδίο δράσεώς του και τελούν ως προς αυτόν σε σχέση εξαρτήσεως, όπως είναι οι υπάλληλοι της επιχειρήσεώς του, που ασχολούνται με το συσχετισμό άρθρων, φωτογραφιών και τίτλων των φύλλων του εντύπου, αν από τον τρόπο που γίνεται ο συσχετισμός αυτός θιγεί υπαιτίως η τιμή και η υπόληψη προσώπου.

Στην προκειμένη περίπτωση το Εφετείο , όπως προκύπτει από την (προσβαλλόμενη) απόφαση δέχτηκε τα ακόλουθα: «κατά το καταστροφικό σεισμό του 1999 στην Αττική, η πληγείσα από αυτόν κατοικία του δεύτερου των εφεσίβλητων-εναγόντων κρίθηκε ακατάλληλη και έτσι αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει και να εγκατασταθεί κάπου αλλού.

Προς τούτο κάλεσε τον κουνιάδο του προκειμένου να τον βοηθήσει στην μεταφορά των οικιακών συσκευών του. Μετά από λίγες μέρες και συγκεκριμένα στις 11-9-99 δημοσιεύθηκε σε μια απογευματινή εφημερίδα μια φωτογραφία η οποία τον απεικόνιζε στο πρωτοσέλιδο με κύριο τίτλο: «Ανίκανη η κυβέρνηση να συνδράμει τα θύματα του σεισμού, πλιάτσικο και λεηλατούνται τα σπίτια των φτωχών ανθρώπων.

Συμμορίες ληστεύουν τις σκηνές και τα εφόδια άλλων. Ανύπαρκτη η αστυνόμευση στις κατεστραμμένες περιοχές».

Η φωτογραφία αυτή του πρωτοσέλιδου απεικόνιζε λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά των προσώπων τους δείχνοντας να μεταφέρουν με τα χέρια τους οικιακές συσκευές. Η φωτογραφία αυτή σε συνδυασμό με τον κύριο τίτλο αυτομάτως και συνειρμικώς δημιουργούσε την εντύπωση σε αναγνώστες της εφημερίδας ότι τα 2 απεικονιζόμενα πρόσωπα δηλαδή οι ενάγοντες άνηκαν στους κλέφτες που έκαναν πλιάτσικο στα πληγέντα από το σεισμό σπίτια.

Τα ανωτέρω είχαν σαν αποτέλεσμα να θιχτεί η τιμή, η υπόληψη και η προσωπικότητα των εναγόντων αφού από τα σχόλια αυτά και τους ισχυρισμούς ήταν ικανά να δημιουργήσουν την ίδια εσφαλμένη εντύπωση και σε γνωστούς και φίλους τους. Εξάλλου από το περιεχόμενο του συνταχθέντος από την πρώτη εναγόμενη προκύπτει ότι τούτο δεν διαλαμβάνει κάτι το επίμεμπτο σε βάρος των εναγόντων αφού δεν αναφέρονται τα ονόματα τους ούτε και άλλα χαρακτηριστικά έτσι ώστε να επιχειρείται η σύνδεση τους με τις καταγγελλόμενες κλοπές.

Έτσι η προσβολή της προσωπικότητας των εναγόντων επήλθε τελικώς μόνο εξαιτίας της χωρίς συγκατάθεση και εν αγνοία τους τοποθέτησης της επίμαχης φωτογραφίας στο πρωτοσέλιδο με τίτλο που συνέδεε τους εναγόμενους με πλιάτσικο και κλοπές. Περαιτέρω σχετικά με το ζήτημα της προέλευσης της φωτογραφίας όπως και της απόφασης ενσωμάτωσής με τους προσβλητικούς αυτούς τίτλους της εφημερίδας προέκυψε από μάρτυρα των εναγομένων στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο κατέθεσε κατηγορηματικά ότι η φωτογραφία «δεν τραβήχτηκε» από την πρώτη εναγόμενη η οποία συνέταξε απλώς το άρθρο της για δημοσίευση αλλά ότι αγοράστηκε από πρακτορείο το οποίο απαθανάτισε φωτογραφικός το συμβάν αυτό.

Όσο δε για τη διακόσμηση του πρωτοσέλιδου με την σύνθεση τίτλου της εφημερίδας και της φωτογραφίας αυτής, την εργασία αυτή την εκτέλεσαν άλλοι αρμόδιοι της εφημερίδας που δεν κατονομάζει ο μάρτυρας,(οι οποίοι χωρίς να ερευνήσουν αν οι ενάγοντες είναι κλέφτες και χωρίς τη συγκαταθεσή τους, συνδύασαν στην ίδια σελίδα τη φωτογραφία με τους τίτλους). Και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να θιχτεί η τιμή και η υπόληψη των εναγόντων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος μάρτυρας τόνισε ότι σε καμία περίπτωση και σε καμία εφημερίδα, ο εκδότης και ο διευθυντής σύνταξης δεν ασχολούνται με την σύνθεση άρθρων, τίτλων και φωτογραφιών. Έτσι όπως αποδεικνύεται η πρώτη εναγόμενη δεν γνώριζε καν για το αν η φωτογραφία θα έμπαινε κάτω από αυτό τον

τίτλο της εφημερίδας. Για αυτό αποφασίστηκε ότι συντρέχει ευθύνη μόνο για τον ιδιοκτήτη της εφημερίδας. Διότι σαν ιδιοκτήτης της εφημερίδας έχει την αντικειμενική ευθύνη για την αποδειχθείσα προσβολή της προσωπικότητας των εναγόντων (και μάλιστα εις ολόκληρον με τον υπέχοντα υποκειμενική ευθύνη).

Έτσι το εφετείο έκρινε το η εναγόμενη εταιρεία οφείλει χρηματική ικανοποίηση προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης που έχουν υποστεί οι δυο ενάγοντες.

4.2. Υπ' αριθ. 167/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου (Εισηγήτρια η Αρεοπαγίτης Δήμητρα Παπαντωνοπούλου) :

Κατά το άρθρο 14 παρ.1 του Συντάγματος, καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους, ενώ, κατά την παρ.2 του ίδιου άρθρου, ο τύπος είναι ελεύθερος, η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται. Επίσης, κατά το άρθρο 10 παρ.1 της ΕΣΔΑ (κυρ. ν.δ 52/1974) "Παν πρόσωπο έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών άνευ επεμβάσεως των δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων". Το δικαίωμα, όμως τούτο υπόκειται, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.2 της ΕΣΔΑ (και 19 παρ.3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα-κυρ. ν.2462/1997), σε περιορισμούς και κυρώσεις, που προβλέπονται από το νόμο και αποσκοπούν, εκτός άλλων, στην προστασία της υπολήψεως και των δικαιωμάτων τρίτων. Εξ άλλου, κατά το άρθρο μόνο παρ. 1 του ν. 1178/1981, ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία, καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκαν υπαίτια με δημοσίευμα, το οποίο θίγει την τιμή ή την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχουν στον συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν ο τελευταίος είναι άγνωστος στον εκδότη ή τον διευθυντή συντάξεως του εντύπου. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 57 ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει, μεταξύ των άλλων, και αποζημίωση κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις, κατά δε το άρθρο 59 ΑΚ και στην περίπτωση της ΑΚ 57, το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει

προσβληθεί, και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί.

Η αναιρεσεύουσα ήταν Πρόεδρος Πρωτοδικών και από έως και υπηρέτησε ως Πρωτοδίκης στο Τμήμα Απαλλοτριώσεων του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης. Τον Απρίλιο του έτους προήχθη σε Πρόεδρο Πρωτοδικών και μετατέθηκε στο Πρωτοδικείο Ιωαννίνων, στη συνέχεια δε στο Πρωτοδικείο Σερρών, όπου και υπηρέτησε μέχρι και τον Σεπτέμβριο του, οπότε και μετατέθηκε στο Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης, όπου υπηρέτησε στο τμήμα οικογενειακού δικαίου του Πολυμελούς Πρωτοδικείου μέχρι και τον Ιούνιο του έτους 2003.

Από το Σεπτέμβριο μετατέθηκε στο Πρωτοδικείο Χανίων Κρήτης. Ο πρώτος αναιρεσίβλητος είναι δημοσιογράφος και αρθρογράφος σε εφημερίδα (ιδιοκτησία της έκτης των αναιρεσίβλητων). Στην εν λόγω εφημερίδα ο δεύτερος αναιρεσίβλητος είναι εκδότης-διευθυντής, ο τρίτος διευθυντής, η τέταρτη διευθύντρια σύνταξης και ο πέμπτος αρχισυντάκτης.

Σε ένα φύλλο της εφημερίδας που συνέταξε ο πρώτος αναιρεσίβλητος με τίτλο «πως έφαγαν δις» για απαλλοτριώσεις στην Βόρεια Ελλάδα. Δικαστές σε «κομπίνα» στο οποίο αναφέροντας για περιπτώσεις διαφθοράς όπου εμπλεκόταν λιγοστοί δικηγόροι και μερικοί δικαστές.

Οι δικαστές αυτοί που δυσφημούν τη Δικαιοσύνη συνεργαζόταν μεταξύ τους ώστε να στήνουν από κοινού διάφορες «χρυσοφόρες μηχανές». Βασικός πρωταγωνιστής ήταν ο δικαστής που σύχναζε στο καζίνο (ο οποίος είχε καταδικασθεί από τον Άρειο Πάγο σε τρίμηνη παύση). Ο συγκεκριμένος έβγαζε ευνοϊκές αποφάσεις για άτομα που είχαν κατηγορηθεί για εκτεταμένο λαθρεμπόριο (καύσιμη, τσιγάρα, αλκοόλη).

Οι μεγαλύτερες αρπαχτές έγιναν όταν του ανατέθηκε να διευθετήσει μαζί με άλλους δικαστές περιπτώσεις που αφορούσαν απαλλοτριώσεις ιδιωτικών εκτάσεων υπέρ του δημοσίου. Οι δικαστές εκτός των άλλων είχαν αναλάβει να καθορίσουν το ύψος των αποζημιώσεων. Ο συγκεκριμένος καταγγέλλεται ότι όριζε αποζημιώσεις τριπλάσιες και τετραπλάσιες από εκείνο που έπρεπε ευνοώντας τους ιδιώτες ενεργώντας σε βάρος των δημόσιων συμφερόντων (τα οποία υποτίθεται ότι τα προασπιζόταν με την ιδιότητα του δικαστή). Είναι αδύνατο να υπολογίσει κανείς με ακρίβεια τη συνολική ζημία του δημοσίου αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι

απαλλοτριώσεις που έγιναν αφορούσαν εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα γης θα πρέπει να χάθηκαν πολλά δις.

Κάποια στιγμή όμως οι προσραμμένοι αντιλήφθηκαν πως κάτι δεν πήγαινε καλά και την έδωξαν από την υπηρεσία. Στην συνέχεια ξαναδημοσιεύθηκε άρθρο με τίτλο «Ευνοϊκή μετάθεση ...προαγωγή συγχρόνως με δίμηνη παύση. Ο καζινόβιος και μίζαδόρος δικαστής επιβραβεύεται». Σύμφωνα με τις καταγγελίες άλλων δικαστών εξέδιδε «περίεργες αποφάσεις» το διάστημα που υπηρετούσε το τμήμα απαλλοτριώσεων.

Οι αποζημιώσεις που οριζόταν ήταν πολλαπλάσιες σε σχέση με εκείνες που καθοριζόταν συνήθως, με αποτέλεσμα το κράτος να χάσει πολλά λεφτά άνευ λόγου και αιτίας. « Τραβούσαν τα μαλλιά τους» οι προϊστάμενοι όταν αντελήφθηκαν το τι συνέβη. Η πρώτη κίνηση που έκαναν ήταν να την μεταθέσουν σε άλλο πόστο για να μην διαχειρίζεται δημόσιο χρήμα. Έχει εξανεμισθεί ήδη ένα μεγάλο ποσό και όπως διαπιστώθηκε ο δικαστής «έστηνε» αποφάσεις με δικηγόρους των δικαιούχων και ένα μέρος των χρημάτων πήγαινε στην τσέπη του.

Ο δικαστής αυτός πήγαινε τακτικά σε διάφορα καζίνο και έπαιζε μεγάλα ποσά που δεν προερχόταν από τον μισθό του. Η εξήγηση που δίνεται από τους καταγγέλλοντες συναδέλφους του είναι ότι κατασπαταλούσε χρήματα που δολίως καρπωνόταν με την ιδιότητα του δικαστή. Είχε επίσης στενές γνωριμίες με σεσημασμένους λαθρέμπορους για τους οποίους εξέδιδε ευνοϊκές αποφάσεις, ορισμένες φορές ερχόταν σε ευθεία σύγκρουση με αποφάσεις συναδέλφων του για τα ίδια πρόσωπα και τα ίδια αδικήματα και ενώ θα έπρεπε να απομεμφθεί από την υπηρεσία του έστω για τα μάτια του κόσμου, πήρε ευνοϊκή μετάθεση και μετά τις 10 Σεπτεμβρίου θα παρουσιαστεί στο νέο του πόστο. Ο ίδιος ο δικαστής αρνείται σε βάρος του τις καταγγελίες και ισχυρίζεται ότι πρόκειται για συκοφαντίες και διαδόσεις.

Σε ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε σε εφημερίδα με τίτλο «πόρισμα-καταπέλτης στον Άρειο Πάγο, πως άρπαξαν δις από το δημόσιο. Αμαρτωλό κύκλωμα δικαστών» στο οποίο μεταξύ άλλων αναφερόταν στα εξής: Η δικαστίνα με αδυναμία στα φρουτάκια εξέδιδε ευνοϊκές αποφάσεις για συγκεκριμένα άτομα που αντιμετώπιζαν σοβαρά αδικήματα. Η δικαστίνα φαίνεται ότι ήταν η κορυφή του παγόβουνου, δεδομένου ότι υπέρ ορισμένων κατηγορουμένων ενεργούσαν και άλλοι

συνάδερφοι συνεργαζόμενοι μαζί της ή και από μόνοι τους. Η ίδια εκτέθηκε ανεπανόρθωτα και είχε γίνει «βούκινο» στην υπηρεσία της.

Με δηλώσεις στην εφημερίδα μάρτυρες ισχυρίζονται ότι ενέργησε σε βάρος του δημοσίου συμφέροντος όταν ασχολήθηκε με τις απαλλοτριώσεις ιδιωτικών εκτάσεων. Επίσης σύμφωνα με τους ίδιους μάρτυρες όριζε λοιπόν τιμές πολύ υψηλότερες από εκείνες που όριζαν οι άλλοι δικαστές με αποτέλεσμα το δημόσιο να χάνει άσκοπα και εξαιτίας της τεράστια ποσά.

Από την έρευνα στα πλαίσια της οποίας κλίθηκαν και κατέθεσαν άλλοι δικαστές, που γνωρίζουν πρόσωπα και πράγματα προέκυψε ότι η δικαστίνα που σύχναζε σε καζίνο και κατασπαταλούσε τεράστια χρηματικά ποσά των οποίων η προέλευση είναι αδιευκρίνιστη και προφανώς δεν προερχόταν από μισθούς. Έτσι το κράτος δαπάνησε εξαιτίας της μεγάλα χρηματικά ποσά τα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν θα τα δαπανούσε.

Τα εν λόγω αποσπάσματα των δημοσιευμάτων εκθέτει στην αγωγή της η αναιρεσείουσα και ισχυρίζεται ότι, παρά το ότι δεν αναφέρεται σ' αυτά το όνομα της, αφορούν το πρόσωπο της και είναι συκοφαντικά, εξυβριστικά και μειωτικά της τιμής και της υπόληψης της. Ειδικότερα ισχυρίζεται ότι είτε από τον συνδυασμό των φράσεων που περιέχονται στα τέσσερα ως άνω δημοσιεύματα είτε και λαμβάνοντας υπόψη το καθένα χωριστά και συγκεκριμένα από το αναφερόμενο στο δημοσίευμα της όπου γίνεται λόγος για "ευνοϊκή μετάθεση σχεδόν δίπλα στο σπίτι του", από το αναφερόμενο ότι "έχει ήδη τιμωρηθεί με δίμηνη παύση", από το δημοσίευμα της, στο οποίο γίνεται λόγος για δικαστή που υπηρετεί στη Βόρεια Ελλάδα, και από αυτό της που αναφέρεται ότι "εξέδιδε περίεργες αποφάσεις στο διάστημα που υπηρετούσε σε τμήμα απαλλοτριώσεων", φωτογραφίζεται η ίδια (αναιρεσείουσα) και ως εκ τούτου καθίσταται σαφές για τους αναγνώστες, κυρίως όσον αφορά ένα "ευρύ αναγνωστικό κοινό δικαστικών λειτουργών, δικηγόρων και δικαστικών υπαλλήλων" ότι πρόκειται γι' αυτήν.

Προς επίρρωση του ανωτέρω ισχυρισμού της, ισχυρίζεται ειδικότερα ότι στα ανωτέρω δημοσιεύματα γίνεται λόγος γενικά για δικαστή, που έχει τιμωρηθεί πειθαρχικώς από τον Άρειο Πάγο με την ποινή της δίμηνης προσωρινής παύσης (που κατά το αντίστοιχο χρονικό διάστημα εξέτισε την ποινή του), υπηρετεί σε Πρωτοδικείο της Βόρειας Ελλάδας και εμπλέκεται κατά τον τρόπο που εκεί περιγράφεται σε υποθέσεις απαλλοτριώσεων ιδιωτικών εκτάσεων επιδικάζοντας

μεγαλύτερες των νομίμων αποζημιώσεις, ο οποίος αντί άλλων επιβραβεύθηκε με ευνοϊκή μετάθεση "δίπλα στο σπίτι του".

Οτι τα ανωτέρω αναφερόμενα στοιχεία είναι αρκούντως προσδιοριστικά για το πρόσωπό της, αφού πράγματι υπηρέτησε στο τμήμα Απαλλοτριώσεων του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, από έως, ενώ από και μέχρι, υπηρέτησε στο Τμήμα Δημοσίου του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, που και αυτό δικάζει απαλλοτριώσεις, κανένα δε άλλο Πρωτοδικείο της Βόρειας Ελλάδας σύμφωνα με τον Οργανισμό Λειτουργίας του, πλην αυτού της Θεσσαλονίκης, δεν είναι χωρισμένο σε τμήματα που να περιλαμβάνεται σ' αυτά και τμήμα απαλλοτριώσεων, εκτός από αυτό της Θεσσαλονίκης και ότι η ίδια είχε τιμωρηθεί με την πειθαρχική ποινή της δίμηνης παύσης, δυνάμει της υπ' αριθμ..... απόφασης του εννεαμελούς πειθαρχικού συμβουλίου του Αρείου Πάγου, καθώς και ότι τον Σεπτέμβριο του μετατέθηκε από το Πρωτοδικείο Σερρών στο Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης όπου και υπηρέτησε στο Τμήμα Οικογενειακού Δικαίου του Πολυμελούς Πρωτοδικείου μέχρι και τον Ιούνιο του έτους, ανεξάρτητα από το ακριβές ή μη του περιεχομένου των ανωτέρω δημοσιευμάτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτά προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη της αναιρεσείουσας, αφού δεν περιέχουν κανένα σαφές χαρακτηριστικό για το πρόσωπο της και ως εκ τούτου ο ανωτέρω ισχυρισμός της περί ταυτοποίησης της με το πρόσωπο που περιγράφεται στα δημοσιεύματα αυτά σε σημείο μάλιστα που να μην καταλείπετε καμία αμφιβολία, στηριζόμενος στα ανωτέρω αναφερόμενα στοιχεία είναι αβάσιμος.

Η αβασιμότητα αυτού καταδεικνύεται από το ότι, ο συντάκτης των ανωτέρω κειμένων, δεν αναφέρεται ευθέως και κατηγορηματικώς στο πρόσωπο της αναιρεσείουσας με τρόπο που να μην αφήνει στον αναγνώστη καμία αμφιβολία και ενδοιασμό, αν και θα μπορούσε να το πράξει καταρχήν με την αναφορά βεβαίως του ονόματος και επωνύμου ή έστω των αρχικών τους. Αντιθέτως, από τον τρόπο που εκφράστηκε ο συντάκτης των ανωτέρω δημοσιευμάτων και από το συνολικό περιεχόμενο αυτών, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι όλα τα δημοσιεύματα αναγιγνώσκονται συγχρόνως, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να προκύψει για τον αναγνώστη του εντύπου, ακόμη και αν αυτός προέρχεται από το νομικό κόσμο (δικαστικούς λειτουργούς, δικηγόρους, δικαστικούς υπαλλήλους), κατά τρόπο σαφή και αναμφισβήτητο, ότι το φερόμενο ως εμπλεκόμενο στις ανωτέρω υποθέσεις πρόσωπο είναι η αναιρεσείουσα. Η κρίση αυτή, κατά το Εφετείο, στηρίζεται κυρίως στο γεγονός ότι ο συντάκτης των ανωτέρω δημοσιευμάτων-πρώτος των

αναιρεσιβλήτων στα δύο πρώτα εξ αυτών (δημοσιεύματα) κάνει λόγο για "δικαστή" και όχι για "δικαστίνα", και στα δύο τελευταία αναφέρεται σε "δικαστίνα".

Επομένως δεν καθίσταται ευχερές για τον αναγνώστη όλων των δημοσιευμάτων να καταλήξει στο πρόσωπο της αναιρεσείουσας, αλλά αντιθέτως είναι λογικό να αμφιβάλει για το αν πρόκειται για γυναίκα ή για άνδρα δικαστή....

4.3. Υπ' αριθμ. 256/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου (Εισηγήτρια η Αρεοπαγίτης Ρένα Ασημακοπούλου) :

Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 57 και 59 του ΑΚ προκύπτει ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του, δικαιούται να αξιώσει α) την άρση της προσβολής β) την παράλειψη της στο μέλλον γ) αποζημίωση κατά τις περί αδικπραξιών διατάξεις (άρθρα 914 επόμε. του ΑΚ), και δ) χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, για την οποία απαιτείται επί πλέον σχετική υπαιτιότητα του προσβάλλοντος.

Η προσωπικότητα καθώς η τιμή και η υπόληψη κάθε ανθρώπου, αφορούν την αντίληψη και την εκτίμηση που έχουν οι άλλοι για αυτόν. Επίσης κατά την παρ 1 του άρθρου ν 1178/1981 περί «αστικής ευθύνης του τύπου» ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την ηθική βλάβη που της έχει προξενήσει ένα δημοσίευμα το οποίο θίγει την τιμή και την υπόληψη του κάθε ατόμου.

Μάλιστα για τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς ως «εκδότης» νοείται ο νόμιμος εκπρόσωπος της αδειούχου εταιρείας, ως «διευθυντής» ο υπεύθυνος προγράμματος και ως «συντάκτης» του δημοσιεύματος νοείται ο παραγωγός ή δημοσιογράφος ή παρουσιαστής της εκπομπής ανάλογα με το είδος της εκπομπής.

Εξάλλου, κατά το άρθρο 367 παρ.1, 2 του Π.Κ., δεν αποτελούν άδικη πράξη μεταξύ άλλων δυσμενείς κρίσεις καθώς και οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νομίμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας, ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογητικό ενδιαφέρον. Ομως η προηγούμενη διάταξη δεν εφαρμόζεται α) όταν οι παραπάνω κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία της πράξης του άρθρου 363 του (συκοφαντικής δυσφήμισης), και β) όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη προκύπτει σκοπός εξύβρισης. Από το συνδυασμό των προαναφερομένων διατάξεων προκύπτει, ότι ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων της εξύβρισης και της απλής δυσφήμισης (άρθρα 361 και 362 του ΠΚ) αίρεται μεταξύ άλλων, και στην περίπτωση που οι σχετικές εκδηλώσεις γίνονται για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον.

Τέτοιο ενδιαφέρον μπορεί να έχουν και να εκδηλώνουν στα πλαίσια της ελευθερίας του λόγου και οι τηλεοπτικοί σταθμοί, στους οποίους αναγνωρίζεται η επιτέλεση κοινωνικής αποστολής (άρθρο 15 παρ.2 του Συντάγματος), συνακόλουθα δε, και τα πρόσωπα που συνδέονται αμέσως με τη λειτουργία των μέσων αυτών ενημέρωσης για τη μετάδοση ειδήσεων και τη διατύπωση σχολίων σχετικών με τη

συμπεριφορά προσώπων για τα οποία ενδιαφέρεται το κοινωνικό σύνολο.

Ετσι, είναι επιτρεπτές τηλεοπτικές εκπομπές για την πληροφόρηση, ενημέρωση και κατατόπιση του κοινού, συνοδευόμενες και από οξεία ακόμη κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται. Όμως δικαιολογημένο ενδιαφέρον δεν υπάρχει στην ανακοίνωση ψευδών πληροφοριών, γιατί η ελευθερία τύπου δεν υπάρχει μόνο χάριν του δημοσιογράφου και του τηλεοπτικού Σταθμού, αλλά και χάριν του τηλεοπτικού κοινού, που έχει δικαίωμα επακριβούς πληροφόρησης.

Επίσης δικαιολογημένο ενδιαφέρον δεν υπάρχει όταν η εκδήλωση είναι αντίθετη με το δίκαιο και τα χρηστά ήθη και όχι μόνο δεν ισοσταθμίζεται, αλλά και κατ' αντικειμενική αξιολόγηση, υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο, λαμβανομένων υπ' όψη και των ειδικών συνθηκών της συγκεκριμένης περιπτώσεως.

Ενώ και στην περίπτωση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος ο άδικος χαρακτήρας της εξυβριστικής ή δυσφημιστικής εκδήλωσης μπορεί να θεωρηθεί αδικοπραξία, αν αποδειχτεί ότι σκοπός της εξύβρισης ήταν η προσβολή της προσωπικότητας και της τιμής του άλλου. Μάλιστα ειδικός σκοπός εξύβρισης υπάρχει όταν η συμπεριφορά αυτή δεν ήταν αναγκαία για την απόδοση της σκέψης αυτού που φέρεται ότι ενεργεί από δικαιολογημένο ενδιαφέρον άλλα χρησιμοποιήθηκε για να προσβάλλει την τιμή και την υπόληψη του άλλου (ΑΠ 167/200)

Στην προκειμένη περίπτωση το Εφετείο, που δίκασε δέχτηκε την προσβαλλόμενη απόφαση του όπως προκύπτει από αυτήν τα ακόλουθα: Είχε μεταδοθεί εκπομπή από τηλεοπτικό σταθμό της πρώτης εναγόμενης (και ήδη αναιρειούσα) τηλεοπτικής εταιρείας, όπου η παρουσιάστρια ήταν η δεύτερη εναγόμενη και ήδη αναιρειούσα Χ2.

Η εκπομπή αυτή μεταδίδεται ζωντανά, στην οποία προσκεκλημένα άτομα διηγούνται προσωπικές ιστορίες και στο τέλος της εκπομπής ψηφίζεται από το κοινό το άτομο που έχει την πιο πονεμένη ιστορία και το άτομο που συγκεντρώνει τις περισσότερες ψήφους λαμβάνει το έπαθλο αξίας 3.000 ευρώ. Στην εκπομπή αυτή έλαβαν μέρος και άλλοι δύο εναγόμενοι (Χ3 και Χ4) σαν μάρτυρες κατά του ενάγοντος.

Το 1998 η πεθερά του ενάγοντος εκμίσθωνε στον τέταρτο εναγόμενο Χ4 ένα

παλιό σπίτι στην Σαλαμίνα. Το μίσθωμα συμφωνήθηκε στις 30.000 δρχ. το μήνα. Ο μισθωτής ήταν παλιατζής και ο ενάγων ήταν αστυνομικός και Διοικητής της τροχαίας υπηρεσίας της Σαλαμίνας.

Ο ενάγων πληροφορήθηκε κάποια στιγμή από ένα γείτονα του ότι το ενοικιαζόμενο σπίτι του το έχει μετατρέψει σε αποθήκη (κατά παράβαση των όρων της μισθωτικής του σύμβασης) και λόγω της κακιάς του χρήσης είχαν καταστραφεί τα παραθυρόφυλλα. Αργότερα ο εν λόγω μισθωτής αρρώστησε, πούλησε τη μοτοσυκλέτα του και έμεινε χωρίς δουλειά και βιοποριστικό εισόδημα.

Το καλοκαίρι του 2000 ο ενάγων ειδοποιήθηκε από την πεθερά του ότι η πόρτα του σπιτιού του ήταν ανοιχτή και ο εναγόμενος απουσίαζε για αρκετές μέρες από το σπίτι. Τότε ο ενάγων προς εξυπηρέτηση της πεθεράς του η οποία ήταν ασθενής πήγε στο σπίτι και αναζήτησε τον εναγόμενο μισθωτή οπού δεν τον βρήκε. Παρατήρησε όμως πέρα από την πόρτα που ήταν ανοιχτή, το σπίτι δεν είχε παντζούρια, τα τζάμια ήταν σπασμένα και στο εσωτερικό του σπιτιού υπήρχε ακαταστασία με διάσπαρτες άδειες σακούλες και χρηματοκιβώτια.

Κατά το Σεπτέβρη η εκμισθώτρια πεθερά του ενάγοντος απεβίωσε, έχοντας ο εναγόμενος να εμφανιστεί για πολλούς μήνες, χωρίς να καταβάλλει το συμφωνημένο μηνιαίο ενοίκιο. Έτσι πέρασαν 10 μήνες χωρίς να πληρώσει το ενοίκιο χρωστώντας συνολικά στον ενάγοντα το ποσό των 300.000 δρχ.

Κατά τη μετάδοση της προαναφερόμενης εκπομπής εμφανίστηκε ένας ακόμη μάρτυρας-εναγόμενος, ο οποίος είχε και ενεργό συμμετοχή στην εκπομπή αυτή και ανέφερε σε βάρος του ενάγοντα τα ακόλουθα:

α)ότι ο ενάγοντας έκλεισε στο κρατητήριο τον εναγόμενο για 3 ώρες και του ζήτησε 300.000 δρχ., για να τον βγάλει αν και του χρωστούσε 3 μόνο ενοίκια

β)ότι του πήρε τον εξοπλισμό του, ανοίγοντας απο μόνος του το σπίτι αφού του πήρε όλα τα προσωπικά αντικείμενα του εναγόμενου μισθωτή.

Στη διάρκεια της εκπομπής τηλεφώνησε και άλλος μάρτυρας-εναγόμενος ο οποίος επιβεβαίωσε του ισχυρισμούς του προηγούμενου μάρτυρα προσθέτοντας σε βάρος του τα εξής:

α)ότι ο ενάγων είχε κλείσει μέσα στο κρατητήριο τον εναγόμενο και του ζήτησε 400.000 δρχ. για να τον βγάλει.

β)ότι ο ενάγων έπαιρνε ψάρια από κάποιον που τα πουλούσε χωρίς να τα πληρώσει και αν δεν του τα έδινε δωρεάν τον απειλούσε ότι θα τον έγγραφε

γ)ότι τα έπαιρνε νταηλίδικα από όλον τον κόσμο.

Ο ενάγοντας μετά το θάνατο της πεθεράς του είχε ασχοληθεί για αρκετούς μήνες με το ενοικιαζόμενο σπίτι που είχε εγκαταλειφθεί από τον μισθωτή γιατί προσπαθούσε να αποκαταστήσει τις ζημιές που είχαν προκληθεί.

Όλα τα παραπάνω περιστατικά που ισχυρίστηκαν στην ένδικη εκπομπή οι 2 από τους εναγόμενους είναι εντελώς ψευδή και ότι τα ανέφεραν με σκοπό να φανεί στο κοινό ότι ο εναγόμενος-μισθωτής είναι «θύμα» του ενάγοντος ώστε να κερδίσει το χρηματικό έπαθλο το οποίο τελικά το κέρδισε. Όσο αφορά τη παρουσιάστρια-εναγόμενη δεν αποδείχτηκε ότι γνώριζε την αναλήθεια των γεγονότων.

Έκρινε δε το Εφετείο ότι τα διαλαμβανόμενα γεγονότα που διαδόθηκαν από τους εν λόγω εναγομένους, είναι δυσφημιστικά για τον ενάγοντα με την έννοια του άρθρου 362 του Π.Κ, ενόψει του ότι οι παραπάνω ιδιότητες (ληστής, εκβιαστής, εκμεταλλευτής κλπ) και παράνομες ενέργειες που αποδίδονται στον ενάγοντα από τους εναγομένους κατά τη διάρκεια της εκπομπής, είναι σαφώς καταφρονητικές και ικανές να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη αυτού ως κοινωνικού ανθρώπου, οικογενειάρχη και αξιωματικού της Αστυνομίας, και αποσκοπούσαν δε τελικά σε τέτοια βλάβη, ώστε να εμφανιστεί ο τέταρτος εναγόμενος (X4) ως κατάφωρα αδικημένος και ταλαιπωρημένος από άνθρωπο επιλήξιμου χαρακτήρα, όπως ο χαρακτηριζόμενος ως τέτοιος ενάγων.

Περαιτέρω δέχτηκε το Εφετείο ότι στη συνέχεια ο ενάγων ο οποίος δεν εμφανίστηκε στην εκπομπή, αλλά εμφανίστηκε με αίτηση στον τηλεοπτικό σταθμό. Αναφέρεται ότι οι ισχυρισμοί των 2 εναγομένων-μαρτύρων είναι αναληθείς και συκοφαντικοί και ζήτησε να του χορηγηθεί αντίγραφο της σχετικής κασέτας. Παρά τη διαμαρτυρία του ο τηλεοπτικός σταθμός επανέλαβε την εκπομπή σε μαγνητοσκόπηση. Ο ενάγων όμως δεν έπαυσε να διαμαρτύρεται, και με την από νέα αίτησή του προς τον ίδιο τηλεοπτικό σταθμό, γνωστοποίησε και πάλι ότι όσα ισχυρίστηκαν γι' αυτόν οι εν λόγω εναγόμενοι ήταν ψευδή και συκοφαντικά, ζήτησε δε να του δοθούν τα στοιχεία της ταυτότητας και η διεύθυνση της κατοικίας του εναγομένου X3, που μέχρι τότε ήταν άγνωστος σ' αυτόν. Τέλος, ο τηλεοπτικός σταθμός αδιαφορώντας και για τη διαμαρτυρία του αυτή, επανέλαβε σε μαγνητοσκόπηση την εκπομπή και στις , γεγονός που υποδηλώνει το σκοπό και της τηλεοπτικής εταιρείας να βλάψει την τιμή και την υπόληψη του ενάγοντος.

Περαιτέρω έκρινε το Εφετείο ότι από όλες τις πιο πάνω πράξεις των εναγομένων οι οποίες είναι παράνομες και υπαίτιες, συνάγεται σαφώς, ότι οι

εναγόμενοι τέλεσαν σε βάρος του ενάγοντος αδικοπραξία που αναλύεται στη μείζονα πρόταση, και προσέβαλαν παράνομα την προσωπικότητα αυτού, ώστε να δικαιολογείται η αποκατάσταση της ζημίας του και η καταβολή προς αυτόν χρηματικού ποσού προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης που έπαθε από τις προσβολές αυτές.

Επίσης έκρινε το Εφετείο ότι τα παραπάνω γεγονότα που ισχυρίστηκαν οι τρίτος και τέταρτος από τους εναγομένους κατά την εκπομπή, διαδόθηκαν με αποκλειστικό σκοπό την περιφρόνηση του ενάγοντος και όχι από δικαιολογημένο ενδιαφέρον όπως αβάσιμα ισχυρίσθηκαν οι εναγόμενοι, δεδομένου ότι η ένδικη εκπομπή δεν είχε συναφές αντικείμενο που να δικαιολογεί την εκδήλωση τέτοιου δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, αφού αυτή είχε καθαρά ψυχαγωγικό χαρακτήρα και δεν μετέδιδε δελτίο ειδήσεων, ούτε σχόλια σχετικά με τη συμπεριφορά προσώπων για τα οποία ενδιαφέρεται το κοινωνικό σύνολο.

Ακόμη, τα γεγονότα αυτά που διαδόθηκαν δεν αποτελούσαν το αναγκαίο περιεχόμενο της εκπομπής, αλλά αποσκοπούσαν στην αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του ενάγοντος. Με τις σκέψεις δε αυτές το Εφετείο απέρριψε ως ουσιαστικά αβάσιμη την ένσταση των εναγομένων για άρση του άδικου χαρακτήρα της απλής δυσφήμισης κατ' εφαρμογή του άρθρου 367 παρ.1 γ' του ΠΚ.

4.4. Υπ' αριθμ. 391/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θηβών : Κατά την παρ. 1 του άρθρου 14 του Συντάγματος, καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους και κατά δε την παρ. 2 εδ. α' του ίδιου άρθρου του Συντάγματος, ο τύπος είναι ελεύθερος. Με τις διατάξεις αυτές καθιερώνεται η ελευθεροτυπία και συνακόλουθα η ελεύθερη δημοσιογραφία η οποία, χωρίς να ανάγεται σε δημόσια λειτουργία πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του τόπου, εμφανίζεται ως ελεύθερη έκφραση στοχασμών, άσκηση κριτικής και ελέγχου δημοσίων προσώπων και πραγμάτων. Το δικαίωμα όμως της ελευθεροτυπίας, υπόκειται κατά τα άρθρα 14 και 25 παρ.3 του Συντάγματος και του άρθρου 281 ΑΚ, στους περιορισμούς των νόμων με τους οποίους δεν επιδιώκεται να παρεμποδιστεί η ελευθεροτυπία και η άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτήν ελεύθερη δημοσιογραφία, αλλά να προστατευθούν τα άτομα, τα νομικά πρόσωπα και το κοινωνικό σύνολο από την καταχρηστική άσκηση του συνταγματικού αυτού δικαιώματος.

Όσο και αν τα όρια μεταξύ της ελεύθερης και της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας και της ελεύθερης δημοσιογραφίας παραμένουν δυσδιάκριτα, σε ικανοποιητικό βαθμό προσδιορίζονται, ως προς την προστασία της τιμής και της υπόληψης, άρα και της προσβολής της προσωπικότητας, από τις διατάξεις των άρθρων 361-363 του ΠΚ (βλ. ΕΑ 10745/1991 ΝοΒ 40, 290, ΕΑ 9720/1991, ΕλλΔνη 34, 1513, Πολ. Πρωτ. Αθ. 4703/1998 Αρχ.Ν. 1998, 523).

Περαιτέρω, κατά το άρθρο μόνο § 1 του ν. 1178/1981 "περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων", ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία, καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκαν υπαίτια με δημοσίευμα το οποίο θίγει την τιμή και την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και εάν η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχει στον συντάκτη του δημοσιεύματος, ή αν ο τελευταίος είναι άγνωστος στον εκδότη ή το διευθυντή συντάξεως του εντύπου.

Εξάλλου, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 361 παρ.1 ΠΚ "όποιος εκτός από τις περιπτώσεις της δυσφημήσεως προσβάλλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή ...", σύμφωνα δε με τη διάταξη του άρθρου 362 ΠΚ, "όπως με

οποιοδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή και την υπόληψη του, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με χρηματική ποινή ...".

Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγεται ότι ο ενάγων τον ιδιοκτήτη εφημερίδας για αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση λόγω περιουσιακής ζημίας ή ηθικής βλάβης που προκλήθηκε από εις βάρος του επιλήψιμο δημοσίευμα, αρκεί να ισχυρισθεί και αποδείξει, αφενός ότι θίχθηκε η τιμή και η υπόληψη του από το επίμαχο δημοσίευμα κατά τρόπο παράνομο, είτε λόγω των περιεχομένων σ' αυτό ειδήσεων, είτε λόγω δυσμενών σχολίων και χαρακτηρισμών, αφετέρου ότι η προσβολή αυτή καλύπτεται κατά το υποκειμενικό στοιχείο, όπως προσδιορίζεται ανωτέρω, τούτου συντρέχοντος έστω και στο πρόσωπο του συντάκτη του δημοσιεύματος ή εφόσον αυτός είναι άγνωστος του εκδότη ή του διευθυντή συντάξεως.

Δικαιολογημένο ενδιαφέρον που πηγάζει από την συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία και την κοινωνική αποστολή του τόπου (αρθρ. 14 § § 1-2 Συντ.), έχουν και τα πρόσωπα που συνδέονται με την λειτουργία του, κυρίως οι δημοσιογράφοι, για την δημοσίευση ειδήσεων και σχολίων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά φυσικών ή νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο. Γι' αυτό μπορούν να δημοσιεύουν ειδήσεις και σχόλια για τη σχετική πληροφόρηση και ενημέρωση του κοινού και με οξεία ακόμα κριτική ή δυσμενείς χαρακτηρισμούς (βλ. ΑΠ 1653/83 ΝοΒ 32.543, ΕΑ 2456/88 ΕλλΔνη 30.810, ΕΑ 1652/88 ΕλλΔνη 30.814 επ., ΕΑ 594/92 ΕλλΔνη 34.1515). Όμως ο άδικος χαρακτήρας του δημοσιεύματος ως προς τις εξυβριστικές ή δυσφημιστικές εκφράσεις που περιέχει δεν αίρεται λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος κλπ. και συνεπώς παραμένει η ποινική ευθύνη των κατά νόμο υπευθύνων, άρα και η υποχρέωσή τους προς αποζημίωση κατά το αστικό δίκαιο, όταν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις του άρθρου 367 § 2 ΠΚ, δηλαδή όταν οι επίμαχες κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφημίας του άρθρου 363 ή 364 § 3 ΠΚ, ή όταν από τον τρόπο της εκδηλώσεως ή από τις περιστάσεις, υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη, προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως δηλαδή πρόθεση που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής (βλ. ΑΠ 137/85 ΝοΒ 33.510, ΑΠ 1653/83 ΝοΒ 32.543, ΕΑ 2456/88 ό.π., ΕΑ 3129/88 ΝοΒ 36.1243, ΕΑ 975/88 ΕλλΔνη 28.299 και ΕΑ 594/92 ΕλλΔνη 34.1515).

Ο ειδικός σκοπός εξυβρίσεως υπάρχει στον τρόπο εκδήλωσης της εξυβριστικής ή δυσφημιστικής συμπεριφοράς, όταν δηλαδή δεν ήταν πραγματικά αναγκαίος για να αποδοθεί όπως έπρεπε αντικειμενικά το περιεχόμενο της σκέψης του ενεργήσαντος προς προστασία δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και όταν ο τελευταίος αν και γνώριζε την έλλειψη της αναγκαιότητας του τρόπου αυτού, εντούτοις τον χρησιμοποίησε για να προσβάλλει την τιμή του άλλου (βλ. ΑΠ 137/85 ό.π., ΑΠ 1653/83 ό.π., ΕΑ 2456/8 ό.π., ΕΑ 1652/88 ό.π., ΕΑ 594/92 ό.π.).

Επομένως όταν επί της αγωγής του θιγέντος από επιλήψιμο δημοσίευμα ο εναγόμενος προτείνει λόγο άρσεως του παρανόμου της πράξεως στηριζόμενο στο άρθρο 367 § 1 ΠΚ, μπορεί και ο ενάγων να προτείνει κατ' αντένσταση είτε ότι συντρέχουν τα στοιχεία της συκοφαντικής δυσφημίας (αναλήθεια του περιεχομένου του δημοσιεύματος και γνώση του συντάκτη ή εκδότη ή διευθυντή συντάξεως περί τούτου), είτε ότι υπήρχε ειδικός σκοπός εξυβρίσεως, αναφέροντας ειδικότερα τα στοιχεία βάσει των οποίων οι εκφράσεις του δημοσιεύματος δεν ήταν αναγκαίες για να αποδοθεί η σκέψη του συντάκτη του, εν γνώσει του τελευταίου.

Ο εναγόμενος είναι υποστράτηγος της Ελληνικής Αστυνομίας εν αποστρατεία και αρθρογραφεί τακτικά στην εφημερίδα "Ελεύθερος Λόγος" που εκδίδεται στα Οινόφυτα. Τα θέματα που πραγματεύεται είναι επίκαιρα και ενίοτε καυστικά αφού στηλιτεύουν τα καθώς κείμενα που παρατηρούνται στην περιοχή που ελέγχουν.

Είναι ενεργός πολίτης του Δήμου και αρθρογραφώντας στον τοπικό τύπο εκφράζει τις απόψεις του για κοινωνικά-οικονομικά-πολιτιστικά και πολιτικά θέματα τοπικού αλλά και γενικότερου ενδιαφέροντος. Στις 10 Οκτωβρίου του έτους 2008, δημοσιεύθηκε άρθρο του στην εν λόγω εφημερίδα, το οποίο κυκλοφορείτο "Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΑ", με παραλληλισμό του Δημάρχου Οινόφυτων ως Καίσαρα και της συζύγου του Δημάρχου, ως γυναίκας του Καίσαρα.

Σε αυτό αναφέρει ορισμένα γεγονότα που αφορούσαν στο Δήμαρχο και τη σύζυγο του, ασκώντας πολιτική κριτική σχετικά με αυτά. Πιο συγκεκριμένα γίνεται λόγος για "διορισμό" της συζύγου του Δημάρχου ως Προέδρου στο Δημοτικό Ωδείο Οινόφυτων. Η λέξη "διορισμός" με τα παράγωγα της χρησιμοποιείται ως έχει τις περισσότερες φορές στο κείμενο, ενώ παρατίθεται και με εισαγωγικά ("διορισμένη" πρόεδρος).

Η πραγματική διαδικασία με την οποία η σύζυγος του δημάρχου πήρε τη θέση της προέδρου είναι ότι εκλέχθηκε ομόφωνα από το δημοτικό συμβούλιο αφού είχε μεσολαβήσει ο ίδιος ο δήμαρχος. Σε αυτό πρέπει να τονιστεί η επισήμανση του αρθρογράφου-εναγόμενου ότι ο διορισμός δεν απαγορεύεται από τον νόμο, απαγορεύεται από την επικρατούσα ηθική. Είναι «ζήτημα ηθικής τάξεως»

Από αυτά προκύπτει ότι ο εναγόμενος δεν στηλίτευσε και δεν κατέκρινε τυχόν παρανομία του Δημάρχου, αλλά την τυχόν συνέπεια ή μη των προεκλογικών του λόγων και δεσμεύσεων. Ο αναγνώστης δε της εφημερίδας, εφόσον διαβάσει όλο το κείμενο αντιλαμβάνεται την μη ύπαρξη παρανομίας και δεν προσκολλάται στο γράμμα του κειμένου, αλλά στο πνεύμα αυτού. Ειδικότερα δίνεται έμφαση στην προεκλογική του δέσμευση για μη συνέχιση της ίδιας πολιτικής με τον προηγούμενο δήμαρχο και την τελική αθέτηση αυτών των υποσχέσεων. Ο διαχωρισμός νομιμότητας και ηθικής όσο δυσδιάκριτος κι αν είναι, γίνεται στο εν λόγω κείμενο και εύκολα γίνεται αντιληπτό από έναν αναγνώστη μέσου γνωστικού και νοητικού επιπέδου.

Ακολούθως η πρόεδρος του δημοτικού ωδείου Οινόφυτων, ασχολείται με τη διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Έτσι η εν λόγω αναφορά αποτελεί κατηγορία σε βάρος της και δεν αφήνει περιθώρια για άλλες σκέψεις. Αποτελεί ένα πραγματικό γεγονός συνυφασμένο με τη δημόσια θέση στην οποία τοποθετήθηκε η σύζυγος του δημάρχου.

Όσο για την είσοδο της στο Δήμο από την "πίσω πόρτα", με βάση το πνεύμα του δημοσιεύματος, εννοείται ότι δεν εκλέχθηκε ως δημοτική σύμβουλος, βάζοντας υποψηφιότητα στις σχετικές εκλογές, αλλά ανέλαβε την προεδρία του Ωδείου έστω και με ομόφωνη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου, ενώ όμως είχε ξεκινήσει τη θητεία του ως Δήμαρχος, ο σύζυγος της.

Από τα παραπάνω, ουδόλως προέκυψε ότι εκ μέρους του εναγομένου υπήρξε απόκρυψη της αλήθειας και εσφαλμένη ενημέρωση και πληροφόρηση του αναγνωστικού κοινού ώστε να βλάψει την τιμή και την υπόληψη της ενάγουσας, με την ιδιότητα της συζύγου του Δημάρχου. Στο δημοσίευμα δεν δίνεται σημασία και βαρύτητα στο αν εκλέχθηκε ή όχι, διότι όπως προαναφέρθηκε η εκλογή από το Διοικητικό Συμβούλιο του Δήμου των προσώπων που προτείνει ο ίδιος ο Δήμαρχος θεωρείται δεδομένη, πλην εξαιρέσεων. Σε αυτήν την περίπτωση, ο εναγόμενος δεν κάνει την παραμικρή αναφορά ότι η σύζυγος του Δημάρχου δεν πληροί τα προσόντα για την προταθείσα θέση, παρά στηλιτεύει το ίδιο το γεγονός της

εισόδου στο Δήμο, προσώπου συγγενικού του Δημάρχου, δίχως καθολική ψηφοφορία, ήτοι δίχως τη βάσανο των Δημοτικών Εκλογών.

Αντιθέτως, είναι ιδιαίτερα σημαντική για τον αρθρογράφο, η ηθική των πραγμάτων σε συνδυασμό με τις αυτοδεσμεύσεις εκάστου προσώπου και η παραβίαση αυτού. Με βάση αυτά, τα πιο πάνω αναφερόμενα στο επίμαχο άρθρο ήταν αληθή και δεν περιλαμβάνεται σ' αυτά κανένας ισχυρισμός η διάδοση ψευδούς γεγονότος πρόσφορου να βλάψει την τιμή και την υπόληψη της συζύγου

Επιπλέον, τα ανωτέρω αποτελούν κριτική που όμως δεν είναι ανεπίτρεπτη και πέραν των επιτρεπομένων ορίων δημοσιογραφικής δεοντολογίας προσπάθεια μείωσης της προσωπικότητας της ενάγουσας, ενώ από το όλο περιεχόμενο και το ύφος των εκπομπών, προκύπτει ότι με αυτές, ασκείται θεμιτή, έστω και οξεία κριτική στις ενέργειες του Δημάρχου όμως και όχι της συζύγου του.

Από τα παραπάνω εκτεθειμένα δεν μπορεί να γίνει λόγος για συκοφαντική δυσφήμιση έτσι ώστε η ενάγουσα να δικαιούται να λάβει χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη έστω και αν το άρθρο είχε κάποιες δυσμενείς εκφράσεις σε βάρος της.

Εξάλλου, ουδόλως αποδείχθηκε πρόθεση του εναγομένου αυτού να ζημιώσει την ενάγουσα είτε παράνομα (άρθρο 914 ΑΚ), είτε κατά τρόπο αντίθετο στα χρηστά ήθη (ΑΚ 919) δηλαδή ενεργώντας αντίθετα προς τις ιδέες που πρέπει να διέπουν κατά τη σύγχρονη γενική αντίληψη την κοινωνική συμπεριφορά του "χρηστώς και εμφρόνως" σκεπτόμενου ανθρώπου όσον αφορά στην επικαλούμενη από την ενάγουσα αδικοπραξία του εναγομένου.

Τέλος, όσον αφορά στην εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 57 και 39 ΑΚ, προϋπόθεση της οποίας αποτελεί ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας και η υπαιτιότητα στο πρόσωπο του δράστη, πρέπει να σημειωθεί ότι στην παρούσα περίπτωση δεν προέκυψε η συνδρομή περιστατικών που να θεμελιώνουν τις ως άνω προϋποθέσεις και συνεπώς η επικαλούμενη από την ενάγουσα οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας της δεν δημιουργεί αξίωση αποζημίωσης ή άλλης μορφής ικανοποίησης. Ως εκ τούτου τυγχάνει απορριπτέα η αγωγή.

4.5. Υπ' αριθμ. 311/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου :

Κατά τη συνεδρίαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Θηβών ο τότε κατηγορούμενος Α παρέδωσε στις 24-10-03 στον εφεσίβλητο-ενάγοντα (που προήδρευε στο Δικαστήριο) μια έγγραφη αίτηση εξαίρεσης προέδρου (ενάγοντα) συν και άλλων οργάνων του δικαστηρίου, αναφέροντας ότι θα επεδείκνυαν προς αυτόν εμπάθεια. Οι πιο πάνω δικαστικοί λειτουργοί υπέβαλαν άμεσα εγκλήσεις κατά του Α για συκοφαντική δυσφήμιση σε βάρος τους στο ακροατήριο.

Κατά τη διάρκεια της Δίκης τη στιγμή που ο δικηγόρος των αντιδίκων του κατηγορουμένου πλησίασε και συνομίλησε με τον ενάγοντα-πρόεδρο και ο κατηγορούμενος έκανε μια χαρακτηριστική χειρονομία με την ένωση των 2 πρώτων δαχτύλων του χεριού του και το τρίψιμο αυτών. Αυτή η χειρονομία προφανώς υποδήλωνε έμμεσα μια οικονομική συναλλαγή ανάμεσα στον δικηγόρο και στον δικαστή ενάγοντα. Η χειρονομία αυτή εξόργισε τον δικαστή ο οποίος σηκώθηκε με ορμή κατά του κατηγορουμένου Α και όρμισε εναντίον του. Η επίθεση του δικαστή-ενάγοντα είχε αποτέλεσμα να του προξενήσει σωματική κάκωση και βλάβη της υγείας του αφού υπέστη «θλαστικό τραύμα δεξιού άνω βλεφάρου».

Την επόμενη μέρα μετά το επεισόδιο αυτό μεταδόθηκε ρεπορτάζ από έναν τηλεοπτικό σταθμό στις 30-10-03. Στο ρεπορτάζ αυτό ακολούθησε συζήτηση που συμμετείχαν οι εναγόμενοι παρουσιαστής του δελτίου ειδήσεων και ο δημοσιογράφος. Συγκεκριμένα ο τελευταίος ανέφερε: «Πρόεδρος δικαστηρίου γρονθοκόπησε κατηγορούμενο και τον έστειλε στο νοσοκομείο με τραύματα στο πρόσωπο». Στο ρεπορτάζ αυτό προβλήθηκαν και σκηνές με το τραυματισμένο πρόσωπο του Α.

Στο ρεπορτάζ που εμφανίζεται ο δαρμένος κατηγορούμενος Α μιλάει για εμπάθεια σε βάρος του και ότι πήγε στο δικαστήριο για κληρονομικές διαφορές και κατέληξε στο νοσοκομείο λόγω προέδρου. Έπειτα ένας ρεπόρτερ αναφέρει «πως μπορεί το θύμα να καταλήγει στο νοσοκομείο και ο δράστης έστω και εξαιρετος Πρόεδρος να πηγαίνει στο σπίτι του σαν να μην έχει συμβεί τίποτα;» «Πως είναι δυνατόν ο δικαστής αντί να απονέμει δικαιοσύνη κάνει αυτοδικία;», «Τι είναι αυτό που εξόργισε τον δικαστή μέσα στο δικαστήριο; ποια ύβρις ώστε να πάει στον κύριο Α και να του επιτεθεί; (ο χαρακτηρισμός να σε πούνε εμπάθη είναι κακός και μηνύσιμος, αλλά δεν είναι όμως ακραίως για να αντιδράσει ο δικαστής με αυτό τον τρόπο, γιατί δεν σου βρίζουν ούτε τα θεία ούτε την οικογένεια).

Ο Δικηγορικός Σύλλογος της Θήβας συνεδρίασε και εξέδωσε δήλωση η οποία

υποστήριξε τον δικαστή. Αμέσως μετά προβλήθηκε ένα ρεπορτάζ με υπότιτλο. «Ο Δικηγορικός Σύλλογος της Θήβας επιβραβεύει την αυτοδικία». Αυτό γιατί με αυτόν τον τρόπο ο Δικηγορικός Σύλλογος εκφράζει την αμέριστη συμπεριφορά του προς τον δικαστή Χ. Μετά το τέλος του ρεπορτάζ στο ίδιο δελτίο ειδήσεων εμφανίστηκαν σε ζωντανή σύνδεση ένας από τους εναγόμενους δημοσιογράφους και ο κατηγορούμενος Α με τους εξής υπότιτλους «με έδειρε ο πρόεδρος του δικαστηρίου» και «θύμα ξυλοδαρμού». Ο ενάγων πρόεδρος δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι προκάλεσε σωματική βλάβη σε βάρος του κατηγορούμενου Α. Περαιτέρω ισχυρίζεται ότι οι εναγόμενοι δημοσιογράφοι με τις εκτιθέμενες αναφορές τους στα πιο πάνω δελτία ειδήσεων καθώς και για τους εναγόμενους διευθυντή ειδήσεων και την ιδιοκτήτρια του τηλεοπτικού σταθμού ότι προέβησαν σε βάρος του αναληθείς ειδήσεις και γεγονότα δυσφημιστικά για το πρόσωπο του, τα οποία συνιστούν παράνομη και υπαίτια προσβολή της προσωπικότητας του.

Ειδικότερα ο ενάγων ισχυρίζεται ότι το δελτίο ειδήσεων ότι το προαναφερόμενο περιστατικό δεν παρουσιάστηκε με τις πραγματικές του διαστάσεις αλλά εν γνώσει των εναγόμενων κατά τρόπο ιδιαίτερα υπερβολικό και προσβλητικό για την προσωπικότητα του ως ατόμου και δικαστή που συνιστά έγκλημα συκοφαντικής δυσφήμισης. Ο ενάγων ισχυρίζεται ακόμα ότι δεν είχε διάρκεια η επίθεση κατά του Α διότι προκάλεσε μόνο ένα τραύμα.

Από το σύνολο όλων των αποδεικτικών μέσων όπως αποδεικνύεται ότι στις αναφορές και στα ρεπορτάζ των δελτίων ειδήσεων σχετικά με το προαναφερόμενο περιστατικό δεν υπήρξε καμία παραποίηση και επεξεργασία του σχετικού υλικού και αυτά ανταποκρίνονται πλήρως στο πράγματι εξαιρετικό και ασυνήθιστο γεγονός της πρόκλησης της σωματικής βλάβης του Α από τον δικαστή. Έτσι οι ισχυρισμοί αποδίδουν επακριβώς τις πιο πάνω συνθήκες. Επίσης προέκυψε ότι δεν υπήρξε από κάποιον από τους εναγόμενους απόκρυψη της αλήθειας και εσφαλμένη ενημέρωση του τηλεοπτικού κοινού όπως αβάσιμα ισχυρίζεται ο ενάγων-δικαστής.

Επιπλέον αυτοί οι χαρακτηρισμοί παρόλο που είναι έντονοι δεν είναι ανεπίτρεπτοι και εκτός των επιτρεπόμενων ορίων δημοσιογραφικής δεοντολογίας ούτε είναι προσπάθεια μείωσης της προσωπικότητας του ενάγοντος και ότι δεν είχαν δυσφημιστικό σκοπό, αλλά μόνο εύλογο και δικαιολογημένο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον και αποκλειστικό σκοπό την ενημέρωση του κοινού.

Με τις παραπάνω δε εκπομπές δεν παραβιάστηκε κάποια από τις διατάξεις που αναφέρονται στην αρχή της παρούσας, ώστε να δικαιολογείται η επιδίκαση στον

εφεσίβλητο-ενάγοντα χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη, την οποία δήθεν υπέστη απ' αυτές (εκπομπές), οι οποίες αντιθέτως, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, έγιναν με αποκλειστικό σκοπό την πληροφόρηση και ενημέρωση του κοινού, με δυσμενείς έστω για τον ενάγοντα εκφράσεις, αλλά χωρίς παραμόρφωση του υλικού που συνιστούσε την είδηση. Έτσι, με βάση τα παραπάνω, λόγω της αλήθειας των ως άνω περιστατικών, δεν μπορεί να γίνει λόγος για συκοφαντική δυσφήμιση σε βάρος του ενάγοντος εκ μέρους του δευτέρου των εναγομένων με τα πιο πάνω δελτία ειδήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι έγιναν επανηλειμένες προσπάθειες από την πλευρά των εναγομένων να επικοινωνήσουν με τον δικαστή, προκειμένου να εκθέσει τις απόψεις του. Έτσι, είναι φανερό ότι σκοπός των εκπομπών ήταν να ασκήσουν ανεκτική κριτική στον τελευταίο για το ως άνω ζήτημα, που αφορούσε και απασχολούσε το δημόσιο ενδιαφέρον και όχι να προκαλέσουν βλάβη στην τιμή και την υπόληψη αυτού. Επομένως, στην παρούσα περίπτωση δεν συντρέχουν στο πρόσωπο του παραπάνω εναγομένου τα ως άνω απαιτούμενα στοιχεία για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της συκοφαντικής δυσφημίσεως ή άλλης συναφούς πράξεως σε βάρος του ενάγοντος.

Περαιτέρω, και αν ακόμη απαλειφθεί η ποινική πλευρά της υποθέσεως, ως γενεσιουργός λόγος της ποινικής ευθύνης του παρουσιαστή καθώς και του υπευθύνου των ειδήσεων και επομένως υποχρέωσης και της πρώτης των εναγομένων ιδιοκτήτριας του τηλεοπτικού σταθμού προς αποζημίωση του ενάγοντος, η προς αποζημίωση του τελευταίου υποχρέωση της πρώτης (ιδιοκτήτριας) δεν μπορεί να ανακύψει ως βασιζόμενη σε ευθύνη του παρουσιαστή ούτε και κατά τις διατάξεις των άρθρων 914, 919 και 920 ΑΚ. Τούτο δε διότι, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, ως προς τη διάταξη του άρθρου 914 ΑΚ, δεν αποδείχθηκε παράνομη συμπεριφορά του παρουσιαστή της εκπομπής, αφού αυτό εντάσσεται στα πλαίσια της ασκήσεως του επαγγέλματος του ως δημοσιογράφου, αλλά ούτε και υπαιτιότητα με τη μορφή του δόλου ή της αμέλειας, εφόσον τα όργανα αυτής, καταβάλλοντος την απαιτούμενη από το μέσο δημοσιογράφο επιμέλεια και προσοχή, δεν μπορούσαν να διαπιστώσουν την αλήθεια ή αναλήθεια των όσων από δημοσιογραφικό καθήκον ανέφεραν. Εξάλλου, ουδόλως αποδείχθηκε πρόθεση του εναγομένου αυτού να ζημιώσει τον ενάγοντα είτε παράνομα (914 ΑΚ), είτε κατά τρόπο αντίθετο στα χρηστά ήθη (ΑΚ 919), δηλαδή ενεργώντας αντίθετα προς τις ιδέες που πρέπει να διέπουν κατά τη σύγχρονη γενική αντίληψη την κοινωνική συμπεριφορά του

"χρηστώς και εμφρόνως" σκεπτόμενου ανθρώπου. Επίσης, δεν αποδείχθηκε ότι ο εναγόμενος αυτός ισχυρίστηκε ή διέδωσε αναληθείς ειδήσεις, ούτε σε κάθε περίπτωση είχε τη γνώση ή την υπαίτια άγνοια που απαιτεί το άρθρο 920 ΑΚ ως προς την ενδεχόμενη αναλήθεια των αναφερομένων στις παραπάνω εκπομπές.

Τέλος, όσον αφορά στην εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 57 και 59 ΑΚ, προϋπόθεση της οποίας αποτελεί ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας και η υπαιτιότητα στο πρόσωπο του δράστη, πρέπει να σημειωθεί ότι στην παρούσα περίπτωση δεν προέκυψε η συνδρομή περιστατικών που να θεμελιώνουν τις ως άνω προϋποθέσεις και συνεπώς η επικαλούμενη από τον ενάγοντα οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας του δεν δημιουργεί αξίωση αποζημιώσεως ή άλλης μορφής ικανοποίηση. Κατά συνέπεια τούτων η πιο πάνω αγωγή είναι κατ' ουσία αβάσιμη και έπρεπε να απορριφθεί.

Ειδικότερα το Εφετείο με πλήρεις, σαφές και χωρίς αντιφάσεις αιτιολογίες δέχεται ότι οι αποδιδόμενοι χαρακτηρισμοί από τον δημοσιογράφο που τον αποκαλούσε ως «μποξέρ» και τα σχόλια ότι ο «πρόεδρος έδειρε τον κατηγορούμενο συνδεόταν άμεσα με την επιδειχθείσα από τον ενάγοντα συμπεριφορά, και ότι έγιναν από δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την ενημέρωση του κοινού. Τέλος ο δικαστής οφείλει να είναι ήρεμος και αξιοπρεπής και να αντιμετωπίζει και τους κατηγορούς του μέσα στο πλαίσιο της έννομης τάξης, την τήρηση της οποίας έχει ταχθεί να υπηρετεί.

5) Τραπεζική πρακτική αντίθετη στα χρηστά ήθη.

5.1. Υπ' αριθμ. 1083/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου (Εισηγητής ο Αρεοπαγίτης Νικ. Λεοντής) :

Η εναγομένη-τράπεζα πραγματοποίησε ένα αναγκαστικό πλειστηριασμό ενός ακινήτου ιδιοκτησίας ενός πιστούχου πελάτη της. Ο εν λόγω πλειστηριασμός ακυρώθηκε (με την υπ'αρ 65/1999) αμετάκλητη απόφαση του Εφετείου Ιωαννίνων, κατόπιν ασκήσεως ανακοπής του άρθρου 933 ΚΠολΔ.

Όπως προκύπτει από το σκεπτικό της παραπάνω αποφάσεως, η ασκηθείσα ανακοπή έγινε δεκτή για το λόγο ότι ο πλειστηριασμός διενεργήθηκε κατά παράβαση των άρθρων 178 και 288 ΑΚ διότι κρίθηκε ότι η ενέργεια της εναγομένης να προβεί στο εν λόγω πλειστηριασμό είναι καταχρηστική και ενάντια στα χρηστά και συναλλακτικά χρηστά ήθη, αφού είχε ήδη συντελεστεί μεταξύ αυτής και των οφειλετών της εξώδικος διακανονισμός, της απαιτήσεως της και είχε ήδη εισπράξει προκαταβολή 15.000.000 δρχ. σύμφωνα με τους όρους του διακανονισμού καθώς και τα έξοδα αναβολής του πλειστηριασμού. Στην συνέχεια η ενάγουσα-πιστωτής με την από 3/5/00 εξώδικη πρόσκληση της ζήτησε από την εναγομένη-τράπεζα να της επιστρέψει για φόρο μεταβίβασης, έξοδα συμβολαιογράφου κλπ (δηλ 25.105.897 δρχ.) κατά το οποίο μειώθηκε η περιουσία της. Τα περιστατικά αυτά δεν τα αμφισβητεί η εναγομένη τράπεζα. Η τελευταία ισχυρίζεται ότι η απαίτηση της ενάγουσας υπέπεσε στην περιγραφή του άρθρου 937 ΑΚ για το λόγο ότι από τη μέρα διενέργειας του πλειστηριασμού μέχρι την άσκηση αγωγής είχε παρέλθει χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 5 χρόνων.

Οι ισχυρισμοί της τελευταίας είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι, διότι η αξίωση της ενάγουσας κατέστη δικαστικώς επιδιώξιμη μετά την έκδοση της (υπ'αρ65/1999) αποφάσεως του Εφετείου Ιωαννίνων που ακύρωσε τον πλειστηριασμό και μέχρι την άσκηση της από 29/10/02 αγωγής δεν παρήλθε πενταετία. Εν όψει αυτών το δικαστήριο οδηγείται στην κρίση ότι η ζημία της ενάγουσας οφείλεται στην αδικαιοπρακτική συμπεριφορά της εναγομένης-τράπεζας, που τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με αυτή.

Συγκεκριμένα τα αρμόδια όργανα της εναγομένης (τράπεζας), που έχει οργανωμένη νομική υπηρεσία, παρέλειψαν να εφαρμόσουν τη συμφωνία διακανονισμού που είχε συναφθεί μεταξύ αυτής και των οφειλετών της. Αποτέλεσμα δε της αμελούς αυτής συμπεριφοράς τους ήταν να ακυρωθεί ο πλειστηριασμός και να

υποστεί η ενάγουσα ζημία ύψους 25.105.897 δρχ. (73.684.217 ευρώ), αφού έχει απολέσει οριστικά το ποσό αυτό.

Τέλος το Δικαστήριο τούτο, λαμβάνοντας υπόψη τα περιστατικά που αποδείχτηκαν, το είδος της προσβολής, το μέγεθος της βλάβης, την έλλειψη υπαιτιότητας της ενάγουσας, την περιουσιακή και κοινωνική κατάσταση των μερών, άγεται στην κρίση ότι το ύψος της χρηματικής ικανοποίησης που πρέπει να επιδικαστεί στην ενάγουσα για την ανόρθωση της ηθικής βλάβης που υπέστη από την προστεθείσα αδικοπρακτική συμπεριφορά της εναγομένης, ανέρχεται στο ποσό των 10.000 ευρώ."

5.2. Η υπ' αριθμ. 753/2009 απόφαση του Εφετείου Πειραιώς (Εισηγήτρια Σ. Μακρή, Εφέτης) οριοθετεί με σαφήνεια (και διαλεκτική καθαρότητα) τη λειτουργία της ρήτρας των χρηστών ηθών :

[...] **Οι Τράπεζες ως χρηματοδοτικοί οργανισμοί ασκούν αποφασιστική επίδραση στην ανάπτυξη και τη λειτουργία μιας επιχείρησης, έτσι ώστε η άσκηση του χρηματοδοτικού έργου αυτών να συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη και μέριμνα για τα συμφέροντα της χρηματοδοτούμενης οικονομικής μονάδος. Η ενάσκηση συνεπώς των δικαιωμάτων τους έναντι των πιστούχων-πελατών τους θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών.(ΑΚ 178, 200, 288).**

Έτσι σε περίπτωση που ο οφειλέτης αδυνατεί να ξεχρεώσει τον δανειστή , η καλή πίστη (άγραφος νόμος) επιβάλλει στον δανειστή να ανεχθεί μια εύλογη καθυστέρηση (ιδίως όταν αυτή η καθυστέρηση είναι ικανή να προκαλέσει την πλήρη οικονομική καταστροφή στον οφειλέτη).

Σύμφωνα με τη διάταξη 919 ΑΚ όποιος από πρόθεση ζημιώσει άλλον κατά τρόπο αντίθετο στα χρηστά ήθη υποχρεούται να τον αποζημιώσει.

Για να είναι μια συμπεριφορά αδικαιοπρακτική πρέπει να πληροί τις εξής προϋποθέσεις σύμφωνα με τη διάταξη 919 ΑΚ :

- α) συμπεριφορά αντίθετη στα χρηστά ήθη.
- β) πρόθεση δράστη για επαγωγή ζημίας έστω και με τη μορφή του ενδεχομένου δόλου
- γ) πρόκληση ζημίας αυτής σε άλλον.
- δ) αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της αντίθετης στα χρηστά ήθη συμπεριφοράς του δράστη και της ζημίας του άλλου.

Ειδικότερα αντίθεση στα χρηστά ήθη υπάρχει όταν, κατά αντικειμενική κρίση, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του «χρηστώς και εμφρόνως» σκεπτόμενου ατόμου, η συγκεκριμένη συμπεριφορά του δράστη αντίκειται στην κοινωνική ηθική και στις θεμελιώδεις δικανικές αρχές, στις οποίες στηρίζεται το θετικό δίκαιο, όταν η συναλλαγή αφορά σε ορισμένο κύκλο επαγγελματιών, ως κριτήριο λαμβάνονται οι αντιλήψεις του συγκεκριμένου κύκλου.

Για τη διαπίστωση της αντίθεσης στα χρηστά ήθη, η συμπεριφορά του δράστη θα πρέπει να εξετάζεται συνολικά: α)σε συνδυασμό με τους σκοπούς β)τα μέσα, γ)και τις μεθόδους που χρησιμοποίησε, δηλαδή να λαμβάνονται υπόψη, όχι μεμονωμένα τα αίτια που τον οδήγησαν στη συγκεκριμένη ενεργεία του, άλλα το σύνολο των

περιστάσεων. (βλ. Μπαλή, Γεν. Αρχ., παρ. 173, Γαζή-Χιωτέλλη, Ευθύνη Τράπεζας κατ' άρθρο 919 ΑΚ, ΝοΒ 1992, 467, πρβλ. ΑΠ 211/1980 ΝοΒ 1980, 1483). Τέτοια αντίθετη προς τα χρηστά ήθη συμπεριφορά υπάρχει και όταν ο δανειστής, εκμεταλλευόμενος τη μονοπωλιακή ή εξουσιαστική θέση του απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο πελάτη του, προβαίνει ξαφνικά και αδικαιολόγητα σε ενέργειες που προκαλούν ζημία στον πελάτη, χωρίς αυτές να αποφέρουν και οφέλεια στον ίδιο ως δανειστή.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η ερμηνεία των χρηστών ηθών πρέπει να γίνεται συστατικά, διότι διαφορετικά θα υπήρχε κίνδυνος κλονισμού των θεμελίων της ασφάλειας και της βεβαιότητας των συναλλαγών, με συνέπεια να καταστούν οι συναλλασσόμενοι πολύ διστακτικοί στις πράξεις και τις παραλείψεις τους (Σημαντήρας, Γεν. Αρχές σελ. 595). Ειδικότερα δε η σύμφωνη με τα χρηστά ήθη συμπεριφορά δεν σημαίνει ότι ο δικαιούχος πρέπει, κατά την ενάσκηση της εξουσίας του που αντλεί από τη σύμβαση ή το νόμο, "να υποτάξει εαυτόν στα συμφέροντα του αντισυμβαλλομένου του", καθόσον η τυχόν πρόκληση βλάβης στα συμφέροντα του αντιδίκου του, ως συνέπεια της ασκήσεως της νόμιμης εξουσίας του, είναι ακριβώς εγγενής συνέπεια από την άσκηση της εν λόγω εξουσίας και όχι οπωσδήποτε συνέπεια δόλιας συμπεριφοράς του δικαιούχου (Παπανικολάου, ό.π., ΝοΒ 1992, 509).

Συνεπώς μόνον σε ακραίες περιπτώσεις δυσαναλογίας, μεταξύ επιδιωκομένου συμφέροντος και χρησιμοποιούμενου μέσου, υφίσταται, με τη συνδρομή του στοιχείου του δόλου, ευθύνη του δανειστή προς αποζημίωση του οφειλέτη, όπως συμβαίνει τελικά στις περιπτώσεις εκείνες, όπου η (κατά την ενάσκηση του υπαρκτού δικαιώματος) λήψη ενός μέτρου σε τίποτε δεν ωφελεί το δικαιούχο ή η ασυμμετρία μεταξύ μέσου και σκοπού είναι τόσο κατάφωρη, ώστε να δικαιολογεί αντικειμενικά την υποψία ότι η επιλογή του μέτρου αυτού είναι αποκλειστικά προϊόν πρόθεσης κακοβουλίας του δικαιούχου

Γ' Κεφάλαιο – Συμπεράσματα.

1) Γενικά συμπεράσματα.

Για την εννοιολογική προσέγγιση της ρήτηρας των χρηστών ηθών ερευνήθηκε η θεωρία και κυρίως η πρόσφατη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων. Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η έννοια των χρηστών δεν έχει αμετακίνητο περιεχόμενο, αλλά **δυναμικό**, με την έννοια ότι το εννοιολογικό της περιεχόμενο τροποποιείται (ορθότερα : εμπλουτίζεται), ανάλογα με τις επικρατούσες σε κάθε συγκεκριμένη χρονική στιγμή κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες και αντιλήψεις.

Από την έρευνα στη θεωρία και τη νομολογία καταδείχθηκε ότι διαφορετικά προσέγγιζε και ερμήνευε ο εφαρμοστής του δικαίου την έννοια των χρηστών ηθών στο παρελθόν και διαφορετικά σήμερα. Η ρήτρα των χρηστών ηθών αποδείχθηκε επαρκές και κατάλληλο «εργαλείο» για τη συμπλήρωση των κενών του νόμου.

Στη παρούσα εργασία καταλήξαμε στο συμπέρασμα (και τούτο θεωρούμε ως μικρή συμβολή μας σε νέα γνώση) ότι η θεωρητική και μόνο προσέγγιση στη κατάδειξη του ακριβούς περιεχομένου της ρήτηρας των χρηστών ηθών, είναι ανεπαρκής και ατελέσφορη.

Οι γενικές ρήτρες των νομοθεσιών δημιουργήθηκαν από την εύλογη αδυναμία του νομοθέτη να προβλέψει κάθε πιθανή στο μέλλον συμπεριφορά ή πρακτική. Κατ' ανάγκη ο νόμος, ακόμη και αν έχει τύχει της πιο επιμελημένης επεξεργασίας, θα έχει κενά. Τα κενά αυτά μπορεί να είναι ακούσια (μη πρόβλεψη του νομοθέτη) ή εκούσια (συνειδητή μη ρύθμιση κάποιων περιπτώσεων).

Όταν τα κενά του νόμου είναι εκούσια, τότε ο νομοθέτης θεσπίζει γενικές ρήτρες ώστε μέσω της εξειδίκευσης τους από τον εφαρμοστή του δικαίου, να δίδεται λύση σε κάθε κρινόμενη διαφορά.

Επειδή ο νόμος δεν πρέπει να έχει κενά και δεν μπορεί να εγκαταλείπονται υποθέσεις αδικαστες, τα κενά του νόμου καλύπτονται είτε με ανάλογη εφαρμογή του νόμου (χρήση διατάξεων νόμου που ναι μεν εφαρμόζονται για διαφορετικές περιπτώσεις, πλην όμως ρυθμίζουν όμοιες κατά τα ουσιώδη μέρη τους περιπτώσεις), είτε με εξειδίκευση των γενικών ρητρών που τυχόν υπάρχουν.

Η εξειδίκευση των γενικών ρητρών, δηλαδή η ανεύρεση του αληθινού περιεχομένου τους, είναι έργο του δικαστή.

Ο δικαστής αποφασίζοντας εκάστοτε ποιο ακριβώς είναι το περιεχόμενο των γενικών ρητρών, ουσιαστικά διαμορφώνει το περιεχόμενο του νόμου που καλείται να εφαρμόσει, έτσι γίνεται εκτός από δικαστής και νομοθέτης.

Είναι προφανής ο κίνδυνος να αυθαιρετήσει ο δικαστής. Για την αποφυγή του κινδύνου αυτού η νομολογία έχει διαμορφώσει κριτήρια ώστε ο δικαστής να κινηθεί εντός των πλαισίων τους. Τελευταίος κριτής ορθής ή μη ερμηνείας και εφαρμογής των γενικών ρητρών είναι ο Άρειος Πάγος.

Η ρήτρα των χρηστών ηθών τυγχάνει ευρύτατης εφαρμογής. Συναντάται ακόμη και στη νομοθεσία που ρυθμίζει τις πλέον εξειδικευμένες και σύγχρονες μορφές συναλλακτικής πρακτικής (αθέμιτος ανταγωνισμός, έλεγχος μονοπωλίων και ολιγοπωλίων, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης επιχειρήσεων στην αγορά κλπ).

Είναι ευνόητη λοιπόν η σημασία της επεξεργασίας του περιεχομένου και του πεδίου εφαρμογής της.

Η θεωρητική και μόνο προσέγγιση του ακριβούς περιεχομένου και εύρους εφαρμογής της ρήτρας των χρηστών ηθών, είναι ατελέσφορη και οδηγεί σε ταυτολογία. **Η θεωρία προσπαθώντας να δώσει ορισμό και να αποσαφηνίσει το περιεχόμενο της ρήτρας των χρηστών ηθών, καταλήγει σε γενική διατύπωση η οποία κάθε άλλο παρά αποσαφηνίζει και ορίζει το περιεχόμενο της.**

Για να αντιληφθεί κανείς ποιο είναι το περιεχόμενο της ρήτρας των χρηστών ηθών και ποιο το πεδίο εφαρμογής της, πρέπει να ανατρέξει και να ερευνήσει τη νομολογία των δικαστηρίων. Μόνο η έρευνα της συγκεκριμένης εκάστοτε εφαρμογής της ρήτρας των χρηστών ηθών από τα δικαστήρια, μπορεί να μας παράσχει ασφαλή κριτήρια για τη προσέγγιση του ακριβούς περιεχομένου και της έννοιας της.

2) Ειδικά συμπεράσματα.

Με την υπ' αριθμ. 753/2009 απόφαση του Εφετείου Πειραιώς κρίθηκε ότι οι Τράπεζες ως χρηματοδοτικοί οργανισμοί ασκούν αποφασιστική επίδραση στην ανάπτυξη και τη λειτουργία μιας επιχείρησης, **έτσι ώστε η άσκηση του χρηματοδοτικού έργου αυτών να συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη και μέριμνα για τα συμφέροντα της χρηματοδοτούμενης οικονομικής μονάδος.**

Η ενάσκηση συνεπώς των δικαιωμάτων τους έναντι των πιστούχων-πελατών τους θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της καλής πίστεως και των χρηστών ηθών, οι οποίες επιβάλλουν **την υποχρέωση πίστης και προστασίας εν γένει των συμφερόντων των πελατών της, έτσι ώστε να αποφεύγεται κάθε υπέρμετρα επαχθής συνέπεια, ικανή να επιφέρει βλάβη σ' αυτούς (πιστούχους).**

Έτσι σε περίπτωση δυσχέρειας του πελάτη της τράπεζας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που ανέλαβε έναντι της τράπεζας, λόγω οικονομικής αδυναμίας του η οποία υπερβαίνει τα όρια της (οικονομικής) αντοχής του, τα χρηστά ήθη **επιβάλλουν στη τράπεζα την υποχρέωση να ανεχθεί απόκλιση από τα συμφωνηθέντα και εύλογη καθυστέρηση, κυρίως δε όταν πρόκειται για προσωρινή αδυναμία του πελάτη και η αξίωση της τράπεζας να εκτελεσθεί η συμβατική υποχρέωση του επιφέρει την πλήρη οικονομική καταστροφή του πελάτη.**

Έτσι κρίθηκε ότι η τράπεζα έχει υποχρέωση να μην εκθέτει, χωρίς σοβαρό λόγο, σε κίνδυνο τα συμφέροντα του πελάτη με άκαιρη και καταχρηστική καταγγελία της πιστωτικής σχέσης που συνδέει αυτή με το πελάτη-πιστούχο ή όταν το κλείσιμο του λογαριασμού γίνεται χωρίς συμφέρον της Τράπεζας και με σημαντική ζημία για τον δανειοδοτούμενο πελάτη της.

Τέτοια δε αντίθετη προς τα χρηστά ήθη συμπεριφορά υπάρχει και όταν η τράπεζα, εκμεταλλεζόμενη τη μονοπωλιακή ή εξουσιαστική θέση της απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο πελάτη της, προβαίνει ξαφνικά και αδικαιολόγητα σε ενέργειες (λ.χ. κλείσιμο ανοικτού λογαριασμού ή καταγγελία σύμβασης πίστωσης) που προκαλούν ζημία στον πελάτη, χωρίς αυτές συγχρόνως να αποφέρουν και ωφέλεια σ' αυτήν.

Με την υπ' αριθμ. 1083/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι μολονότι η τράπεζα είχε νόμιμη απαίτηση εναντίον κάποιου οφειλέτη της, εν τούτοις η έκθεση σε πλειστηριασμό ακινήτου του, για να εισπράξει η τράπεζα την απαίτηση της, προσκρούει στα χρηστά ήθη διότι είχε προηγηθεί μεταξύ της τράπεζας και του

οφειλέτη της εξώδικος διακανονισμός για σταδιακή αποπληρωμή του χρέους του πελάτη της από τον οποίο διακανονισμό η τράπεζα υπαναχώρησε.

Η συμπεριφορά αυτή τράπεζας κρίθηκε ότι αντέβαινε στα χρηστά ήθη και το δικαστήριο ακύρωσε το πλειστηριασμό του ακινήτου του οφειλέτη της τράπεζας και μάλιστα καταδίκασε τη τράπεζα να καταβάλλει αποζημίωση στο πελάτη της (λόγω ηθικής βλάβης) ύψους 10.000 ευρώ.

Με την υπ' αριθμ. 2692/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών κρίθηκε ότι ναι μεν η απόσπαση υπαλλήλων από την επιχείρηση του ανταγωνιστή είναι σύμφωνη με την έννοια του ανταγωνισμού ακόμη και όταν προσφέρονται σε αυτούς καλύτεροι εργασιακοί όροι.

Όταν όμως η απόσπαση γίνεται βάση σχεδίου με αποκλειστικό ή κύριο σκοπό όχι την αξιοποίηση των προσόντων τους αλλά με αθέμιτη παρότρυνση και προς το σκοπό την αποδιοργάνωση της επιχείρησης του ανταγωνιστή με αποτέλεσμα να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η περαιτέρω υπόσταση της και έτσι επιτυγχάνεται η απομάκρυνση της από την αγορά τότε πρόκειται για αθέμιτη εκμετάλλευση ξένης οργάνωσης η οποία προσκρούει στα χρηστά ήθη.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση που δικαζόταν το δικαστήριο έκρινε ότι η αποχώρηση των υπαλλήλων της ενάγουσας και η πρόσληψη τους από την εναγομένη εταιρία δεν αποτελούσε προϊόν αθέμιτης παροτρύνσεώς τους από την εναγομένη, διότι αποδείχθηκε ότι, η αποχώρηση τους από την ενάγουσα και η πρόσληψη τους από την εναγομένη εταιρία αποτελούσε προϊόν ελεύθερης βουλήσεως των υπαλλήλων λόγω του κλίματος ανασφάλειας που είχε δημιουργηθεί στους κόλπους της ενάγουσας και του ευμενούς κλίματος που υπήρχε στους κόλπους της εναγομένης και στους χώρους εργασίας της καθώς επίσης και λόγω των καλύτερων όρων αμοιβής που πέτυχαν οι υπάλληλοι αυτοί από το νέο τους εργοδότη.

Με την υπ' αριθμ. 1538/2009 απόφαση του Εφετείου Αθηνών χαρακτηρίστηκαν ως πολύτιμα αγαθά μιας επιχείρησης η πελατεία, η φήμη και η οργάνωση της και ότι η απόσπαση πελατείας ή η εκμετάλλευση ξένης φήμης και οργάνωσης μιας επιχείρησης, είναι κάτω από ειδικές συνθήκες αθέμιτη γιατί προσκρούει στα χρηστά ήθη.

Ειδικότερα κρίθηκε ότι εφόσον δεν είχε καταρτιστεί ούτε και λειτούργησε ποτέ σύμβαση αποκλειστικής διανομής των προϊόντων κάποιου παραγωγού επώνυμων προϊόντων στην περιοχή του Κολωνακίου από το κατάστημα της ενάγουσας, μόνη η λειτουργία στην ίδια γεωγραφική περιοχή του νέου καταστήματος

του εναγομένου, ως αντιπροσώπου του ως άνω παραγωγού επώνυμων προϊόντων, δεν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλονται από τα χρηστά συναλλακτικά ήθη και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού, αφού *αυτή καθ' εαυτή η απόσπαση πελατών είναι θεμιτή και σύμφωνη με την υγιή λειτουργία του ανταγωνισμού, ακόμη και αν με τον τρόπο αυτόν θίγονται ή και εκτοπίζονται ανταγωνιστές από την αγορά, δεδομένου ότι δεν συνέτρεξαν στη συγκεκριμένη περίπτωση άλλες συνθήκες, που να καθιστούν την απόσπαση πελατών της ενάγουσας αθέμιτη.*

Επομένως το άνοιγμα και η λειτουργία από κάποιον επιχειρηματία νέου καταστήματος πλησίον του καταστήματος κάποιου άλλου και η διαφημιστική προβολή των προϊόντων του μέσω των καταστημάτων του, δεν είχε αθέμιτο χαρακτήρα και δεν υπήρξε παράνομη, ούτε και αντίθετη στα χρηστά ήθη, αφού δεν χρησιμοποιήθηκαν από αυτόν τρόποι και μέσα αντίθετα προς την ομαλή ηθικότητα των συναλλαγών, κατά την αντίληψη του χρηστών και εμφρόνως σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου. Έτσι η ενάγουσα επιχείρηση κρίθηκε ότι δεν δικαιούται αποζημίωσης λόγω αδικοπραξίας (919 ΑΚ), ούτε και χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης.

Με την υπ' αριθμ. 1042/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι οι επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά δεν επιτρέπεται να κάνουν καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης τους αυτής.

Θεωρείται δε ότι οι επιχειρήσεις κάνουν καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης τους όταν η δραστηριότητα τους προσκρούει στα χρηστά ήθη.

Κρίθηκε δε ότι *η εκ μέρους επιχείρησης, η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά, εφαρμογή άνισων όρων σε ισοδύναμες παροχές, η διακριτική μεταχείριση κάποιων πελατών της σε βάρος κάποιων άλλων, η επιβολή αυθαίρετων όρων συναλλαγής, η αιφνίδια και αδικαιολόγητη διακοπή μακρόχρονων εμπορικών σχέσεων και γενικά οι ενέργειες και πρακτικές που περιορίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, προσκρούουν στα χρηστά ήθη.*

Με την υπ' αριθμ. 102/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Χαλκίδας κρίθηκε ότι *η απόκρυψη της αλήθειας και η μη παροχή σωστών πληροφοριών, εκ μέρους κάποιου που προτίθεται να αποκομίσει όφελος, είναι αντίθετη στη ρήτρα των χρηστών ηθών και γεννά υποχρέωση αποζημίωσης.*

Με την υπ' αριθμ. 380/2008 απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι δεν είναι αρκετός ο έλεγχος των τυπικών προσόντων για να προσληφθεί κάποιος

εργαζόμενος, αλλά απαιτείται ο έλεγχος να επεκτείνεται και στα ουσιαστικά προσόντα του. Θεωρήθηκε έτσι ότι για τη ζημία (ναυάγιο) που προκάλεσε ναυτικός που εστερείτο ουσιαστικών προσόντων, υπέχει υποχρέωση αποζημίωσης η εταιρία που τον προσέλαβε η οποία με βάση τη ρήτρα των χρηστών ηθών, ήταν υπεύθυνη για την αξιοπλοία του πλοίου στην έννοια της οποίας εμπεριέχεται και η υποχρέωση πρόσληψης ναυτικών που έχουν όχι μόνο τα τυπικά αλλά και τα ουσιαστικά προσόντα για τη θέση για την οποία προσλαμβάνονται.

Με την υπ' αριθμ. 1199/2009 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης κρίθηκε ότι *οι αεροπορικές εταιρείες έχουν ευθύνη, η οποία εδράζεται και στη ρήτρα των χρηστών ηθών, να μεταφέρουν τους επιβάτες στο προορισμό τους χωρίς καθυστέρηση και σε περίπτωση βλάβης του αεροσκάφους οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα ενδεικνυόμενα από τις περιστάσεις μέτρα για να άρουν, άλλως να ελαχιστοποιήσουν, τη ζημιά των επιβατών-πελατών τους.*

πρωτοσέλιδο κύριο τίτλο: "Ανίκανη η κυβέρνηση να συνδράμει τα θύματα του σεισμού, ΠΛΙΑΤΣΙΚΟ Λεηλατούνται τα σπίτια φτωχών ανθρώπων. Συμμορίες ληστεύουν τις σκηνές και τα εφόδια. Ανύπαρκτη η αστυνόμευση στις κατεστραμμένες περιοχές".

Παραπόδας του ως άνω πρωτοσέλιδου κύριου τίτλου υπήρχε στην εφημερίδα και έγχρωμη φωτογραφία "τραβηγμένη" από κοντά, απεικονίζουσα με εμφανή τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους τους δύο ενάγοντες να μεταφέρουν με τα χέρια οικιακή συσκευή (ψυγείο ή πλυντήριο). Πλην όμως τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μετέφεραν δικά τους πράγματα από το καταστραμμένο από το σεισμό σπίτι τους. Η φωτογραφία αυτή, συνδυαζόμενη με τον κύριο τίτλο της εφημερίδας, αυτομάτως και συνειρμικώς δημιουργούσε την εντύπωση στον αναγνώστη της εφημερίδας ότι τα δύο απεικονιζόμενα πρόσωπα, ανήκαν στους κλέφτες, που έκαναν πλιάτσικο στα πληγέντα από το σεισμό σπίτια.

Η ως άνω εφημερίδα που αμέλησε να ελέγξει την ακρίβεια των δημοσιευμάτων της προσέβαλλε, κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη, τη τιμή και την υπόληψη των απεικονιζομένων προσώπων και υποχρεώθηκε σε αποζημίωση τους.

Τέλος με τις υπ' αριθμ. 167/2008, 256/2008, 311/2009 αποφάσεις του Αρείου Πάγου και την υπ' αριθμ. 391/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θηβών, καθορίζονται εκάστοτε τα όρια της ελευθεροτυπίας, πέραν των οποίων θεωρείται ότι βλάπτεται η τιμή και η υπόληψη των πολιτών κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη.

Η κοινωνία σήμερα δέχεται χείμαρους πληροφοριών, νέων συναλλακτικών πρακτικών και νέα πρότυπα συμπεριφοράς επηρεάζουν τις μέχρι σήμερα κατεστημένες αντιλήψεις. Ό,τι χθες απαγορευόταν, σήμερα επιτρέπεται και αντίστροφα.

Την αγορά κατακλύζουν νέες μορφές συμβάσεων, άγνωστες πριν κάποια χρόνια (factoring, franchise, leasing κ.ά) και οι συναλλασσόμενοι και οι επιχειρήσεις εφευρίσκουν νέες πρακτικές, όπου το δίκαιο δεν έχει προλάβει ακόμη να θεσπίσει τους κανόνες του. Τα χρηματοπιστωτικά εργαλεία και τα καινούργια τραπεζικά προϊόντα (λ.χ. δομημένα ομόλογα) έχουν ανεξάντλητη ποικιλία και εν πολλοίς είναι άγνωστη, τόσο η σύσταση, όσο και η λειτουργία τους.

Οι συγκεντρώσεις κεφαλαίων (sovereign fund) είναι ιλιγγιώδεις και μπορούν να κλονίσουν ακόμη και κρατικές υποστάσεις. Οι αγοραπωλησίες γίνονται ηλεκτρονικά και οι μεταφορές κεφαλαίων είναι απλές λογιστικές εγγραφές. Η επέλαση αυτή της νεωτερικότητας είναι εύλογο να δημιουργεί διαφορές και να απαιτείται παρέμβαση της δικαιοσύνης.

Πολλές φορές αθέμιτες επιχειρησιακές πρακτικές και συναλλαγές πραγματοποιούνται με νομιμοφανές ένδυμα. Ακόμη και ο πιο οξυδερκής δικαστής δυσκολεύεται να κρίνει ποια συμπεριφορά είναι ουσιαστικά νόμιμη και ποια όχι. Πολλές φορές ο δικαστής, αντιμέτωπος με πρωτόγνωρες συναλλακτικές πρακτικές, στερείται ακόμη και νομοθετικού ερείσματος.

Από την έρευνα της νομολογίας αποδείχθηκε ότι η ρήτρα των χρηστών ηθών με το όχι άκαμπτο και αενάως εμπλουτιζόμενο περιεχόμενο της, αποτέλεσε ασφαλές καταφύγιο και χρήσιμο νομοθετικό έρεισμα, ώστε ο εφαρμοστής του δικαίου να απονέμει δικαιοσύνη με τελικό κριτήριο και οδηγό το περί δικαίου αίσθημα του.

Βιβλιογραφία

Βελέντζα Γ., Τραπεζικές πιστώσεις και προστασία του καταναλωτή-πελάτη της Τράπεζας, ΕΕμπΔ (Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου) 1997, 400 επ.

Βελέντζα Γ., Τραπεζικό Δίκαιο, 1992, σελ. 51-52.

Γαζή-Χιωτέλλη (Γνωμοδότηση), Ευθύνη Τράπεζας κατ' άρθρο 919, ΝοΒ (Νομικό Βήμα) 1992, 467.

Γεωργακόπουλος Α., Η Νομική Φύση του αθέμιτου ανταγωνισμού στην ΕμπΔ (Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου) 1954, 128.

Γεωργιάδη Αποστ., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, σελ. 620-621.

Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, Αστικός Κώδιξ, Ερμηνεία κατ' άρθρον, Νομολογία, Βιβλιογραφία, Αθήναι 1982.

Γεωργιάδη Α., Η κατ' ΑΚ 919 ευθύνη της Τράπεζας απέναντι στους πελάτες της, ΕλλΔνη (Ελληνική Δικαιοσύνη) 1992, 55 επ.

Γεωργιάδη Αποστ., (Γνωμοδότηση), Ευθύνη τράπεζας λόγω συμπεριφοράς αντίθετης στα χρηστά ήθη, στο ΝοΒ (Νομικό Βήμα) 1992, σελ. 485 επομ.

Κοτσίρη Α., Προβλήματα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμ (Αρμενόπουλος) 1984, 6001 επ.,

Παπανικολάου Παν., Ευθύνη Τράπεζας κατ' άρθρο 919 στο ΝοΒ (Νομικό Βήμα) 1992, σελ. 509 επομ.

Παπαντωνίου Νικ., Η καλή πίστις εις το Αστικόν Δίκαιον, Αθήναι, 1957.

Ρόκα Νικ., Ευθύνη Τράπεζας κατ' άρθρο 919 στο ΝοΒ (Νομικό Βήμα) 1992, σελ. 503 επομ.

Ρούσσου Κλ., Χρηστά ήθη και σύμβαση χρηματοδοτικού δανείου ΕλλΔνη (Ελληνική Δικαιοσύνη) 1992, 63 επ.

Σταθόπουλου Μιχ., (Γνωμοδότηση), Ευθύνη τράπεζας λόγω συμπεριφοράς αντίθετης στα χρηστά ήθη, στο ΝοΒ (Νομικό Βήμα) 1992, σελ. 498 επομ.

*1. Παπαντωνίου Ν : Η καλή πίστις εις το Αστικό Δίκαιο.

*2. Γεωργιάδη- Σταθόπουλου: Αστικός κώδικας 7.

*3. Παπαντωνίου Ν: Η καλή πίστις εις το Αστικόν Δίκαιον.